

GOTTNER RICHÁRD GÁBOR

A japán *jūdō* terminológia magyar fordításának problémái: támpontok egy szakzsargon megreformálásához

A későbbiekben megrendezendő¹ tokiói olimpia remélhetőleg újra felkelti majd az érdeklődést hazánkban a japán harcművészetek, különösen a programban 1964 óta szereplő *jūdō* 柔道 (más néven „cselgáncs”) és az olimpián debütáló *karate* 空手 iránt. A *jūdō* azonban nem csupán egy olimpiai sport, hanem egy japán *budō*irányzat² komoly kulturális örökséggel, amely megnyilvánul a szertartásos etikettben, az edzőruha viselésében, a középkori szamurájokig visszanyúló történelmi múltban³ és természetesen a nyelv, a japán vezényszavak és technikai kifejezések használatában.

Magyarországon a *jūdō* a legrégebbi japán harcművészet, hazai története több mint száz évre tekint vissza. Meghonosodásához azonban elengedhetetlen

¹ A 2019 decemberében a kínai Wühán 武汉 városából kitört COVID-19 (SARS-CoV2) koronavírus világjárvány következtében 2020. március 24-én döntés született a 2020-as tokiói nyári olimpia elhalasztásáról. Az új időpont 2021. július 23. és augusztus 8. közé esik (IOC Media Relations Teams 2020: *IOC, IPC, Tokyo 2020 organising committee and Tokyo Metropolitan Government announce new dates for the Olympic and Paralympic games Tokyo 2020*.)

² A *budō* 武道 magyarul „a harc útja” kifejezés jelen kontextusban a modern japán harcművészetek gyűjtőfogalma, amely kilenc nagy irányzatot: *jūdō* 柔道, *karate* 空手, *aikidō* 合気道, *sumō* 相撲, *shōrinji kenpō* 少林寺拳法, *kendō* 剣道, *kyūdō* 弓道, *jūkendō* 銃剣道 és *naginata* 薙刀 foglal magába. Tágabb értelemben persze a tradicionális és modern japán harcművészetek összefoglaló neve, amelyben az ellenfél elpusztítása helyett saját testük és a jellemük fejlesztésére törekednek a gyakorlók (Uozumi 2013: 8).

³ A ma ismert *jūdō* – teljes nevén *Kōdōkan jūdō* 講道館柔道 – alapítója Kanō Jigorō 嘉納治五郎, aki az eredetileg szamurájok által gyakorolt *jūjutsu* 柔術 harcművészetéből, pontosabban annak két jelentős iskolájából a XVII. században alapított Kitō-ryū 起倒流 és a XIX. század elején alapított Tenjin Shin’ryō-ryū 天神真楊流 irányzatokból hozta létre rendszerét 1882-ben. Maga a *jūdō* 柔道 elnevezés azonban már a XVIII. században megjelent a Jikishin-ryū 直心流 iskola használatában, ahogyan arra maga Kanō hívta fel a figyelmet írásaiban. Vö. Szabó 2012–2013: 112–113; Kano 2005: 18; Mol 2001: 129–130.

volt egy, a hazai gyakorlók számára is érthető, szakmai nyelv kialakítása. Habár ma az internet korában néhány kattintással szinte bármilyen japán elnevezésnek utánajárhatunk, a XX. század elején (megfelelő nyelvi ismeretek híján) szükség volt egy magyar terminológiára, amely alapján az oktatók és a gyakorlók egyaránt tájékozódhattak a különféle technikák rendszerében. Az az igény, hogy egy-egy mozdulatnak számunkra is érthető, a technika végrehajtását definiáló nevet adjunk, hívta életre a japán *jūdō*terminológia magyar fordítását.

Jelen tanulmányomban a magyar terminológia kialakulását vizsgáló kutatásom alapján ennek a szakzsargonnak a problémáival, helytelenségével foglalkozom, illetve megpróbálok néhány javaslatot tenni ennek orvoslására és egy esetleges jövőképet felvázolni a terminológia további alakulását illetően. Ehhez részben a saját kutatási eredményeimet használom,⁴ részben pedig a személyes nyelvi és harcművészeti tapasztalataimra támaszkodom. Mindemellett természetesen figyelembe veszem a modern fordítástudomány által kijelölt irányelveket is.⁵ Eddigi kutatásaim során ugyanis egy deskriptív (leíró) vizsgálatot végeztem, ugyanakkor ebben a tanulmányomban fontosnak érzem inkább egy normatív (előíró) megközelítés használatát,⁶ hogy gyakorlati alkalmazása is lehessen a kutatási eredményeknek.

A *jūdō* (vagy akármelyik japán harcművészet) terminológiafordítása ugyanis nem sokban különbözik bármely más fordítói tevékenységtől.⁷ A cél az, hogy a forrásnyelvi (japán) kifejezéseket a célnyelven (magyar) is értelmezhetővé tegyük a technikai elnevezések eredeti koncepciójának, értelmének

⁴ A tanulmány jelentős részét a 2018-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Japanológia mesterszak képzésén leadott és sikeresen megvédett *A japán jūdō és jūjutsu terminológia magyarra fordításának fejlődése és kérdései* című szakdolgozatomban végzett kutatásomra alapozom. Ebben részletesen foglalkoztam a terminológia kialakulásával a kezdetektől egészen napjainkig, valamint levontam személyes konklúziómat a felmerülő kérdésekkel, problémákkal és megoldásokkal kapcsolatban (Gottner 2018).

⁵ Ennek a tudományágnak magyarországi úttörője Klaudy Kinga nyelvészprofesszor, akinek a *Bevezetés a fordítás elméletébe* című könyvét használom fel referenciaként, amely meghatározó szakirodalom volt egyetemi tanulmányaim során (Klaudy 2006).

⁶ Klaudy 2006: 21.

⁷ Kiemelendő azonban, hogy míg a jelenlegi fordításelmélet az önálló szavak (mint a legkisebb fordítási egységek) helyett igyekszik elsősorban a mondat vagy a szöveg értelmi struktúrájával foglalkozni – felhívva a figyelmet, hogy a szöveg egészének kell ugyanazt a benyomást keltenie a célnyelvben, mint amit a forrásnyelvi szöveg is kifejez –, addig jelen esetünkben csupán a szavak szintjére szorítkozhatunk, mivel nem szöveg-, hanem terminológiafordításról beszélünk (Klaudy 2006: 57–59).

a megőrzésével és átadásával. A fordítás egy önmagában szubjektív, ám mégis objektív alapokon nyugvó folyamat. A tanulmány egyik célja, hogy ezt az objektív alapot⁸ a *jūdō*terminológia sikeres fordításához megkísérelje (legalább részben) megteremteni.

A Kōdōkan *jūdō* oktatásrendszere napjainkban összesen 68 dobás- vagy állóharctechnikát (*tachi waza* 立技) és 32 földharctechnikát (*ne waza* 寝技) tart számon. Természetesen a *jūdō* is folyamatosan fejlődik: naponta jönnek létre új technikák, és kopnak ki fokozatosan a mai versenyeken használhatatlan megoldások. Éppen ezért a hivatalosan nyilvántartottnál jóval több technika és elnevezés létezik. Jelen tanulmányomban azonban, csak a *Kōdōkan Jūdō Institute* hivatalos japán oldalán meghatározott⁹ 100 technikát és azok fordítását vizsgálom (I. melléklet). Az elemzés alapjául szolgáló magyar fordításokat Vincze Tibor 1957-ben megjelent *Cselgáncs (judo)* című könyvéből,¹⁰ illetve Plavec Tamás és Bíró Norbert *Új judo kisenciklopédia* címmel 2012-ben kiadott szótárából kölcsönöztem.¹¹ Ennek oka, hogy Vincze kiadványa adta az első, a korabeli *jūdō*terminológia teljes magyar fordítását, amely a mai napig a használt terminológia több mint kétharmadát adja.¹² Plavec és Bíró könyve pedig jelenleg a legújabb és ilyen értelemben a leginkább naprakész munka a napjainkban használt fordításokról, amelyben megjelennek az 1957 óta újabb szerzőktől származó terminológiai fejlesztések is.

Így e két könyv anyaga tartalmazza a magyar *jūdō*terminológia úgynevezett „kezdő- és végpontját”, amellyel kellően átfogó elemzés készíthető több mint hatvan év magyar szakzsargonjáról. A terminológiát alkotó japán kifejezések valódi magyar jelentéséhez alapesetben a 2015-ben a Japán Stúdiumok Alapítványánál megjelent *Japán–magyar nagyszótár* szócikkeit, definícióit használtam fel hivatkozási alapként.¹³

⁸ Klaudy 2006: 15–16.

⁹ Kōdōkan Jūdō Institute 2017: *Jūdō waza meishō ichiran*.

¹⁰ Vincze 1957: 157–158.

¹¹ Plavec–Bíró 2012: 174–179.

¹² Ld. 26. jegyzet.

¹³ Erre a későbbiekben, az egyszerűség kedvéért csak „nagyszótárként” hivatkozom (Varrók 2015).

A magyar *jūdō*terminológia kialakulása napjainkig

Ahhoz, hogy a magyar terminológia fordítási hibáit és hiányosságait megértsük, érdemes áttekintenünk a terminológia kialakulásának a körülményeit és forrásait. Ez kontextust ad a további vizsgálódáshoz, így ebben a részben röviden kívánom ismertetni azt a folyamatot, ami a mai állapothoz vezetett.¹⁴

Magyarországon az első *jūdō*tanfolyamot a japán Sasaki Kichisaburō 佐々木吉三郎 mester vezette 1906-ban, valamint ő írta meg a legelső magyar *jūdō*könyvet *Djudo: a japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere* címmel, Speidl Zoltán fordításával és előszavával 1907-ben.¹⁵ Ebben a kiadványban a japán terminológiának még nem létezett magyar fordítása a *seoi nage* 背負投 technika kivételével, amely a „Ledobás vállal” elnevezést kapta.¹⁶ Az első terminológiafordításokat Cselőtei Lajos 1920-as *A japánrendszerű torna alapgyakorlatai*¹⁷ illetve Neidenbach Emil 1931-es *Testgyakorlás és tudomány* című könyveiben találhatjuk.¹⁸

1926-ban jelent meg az Országos Testnevelési Tanács *Testnevelési utasítás* című könyvsorozatában a *Testnevelési és sportágak 6-C. füzet*¹⁹ a *Támadó és védősportok: Cselgáncs (jiu-jitsu)*, amely az első csak magyar terminológiát tartalmazó kiadvány. Továbbá a „cselgáncs” kifejezésünk is valószínűleg innen származik; legalábbis itt lelhető fel legelőször a hazai szakirodalomban.²⁰

A magyar *jūdō*terminológia atyja egyértelműen Vincze Tibor, aki már az 1930-as évek elejétől megkezdte mind a *jūdō* oktatását, mind a magyar el-

¹⁴ A magyar *jūdō*terminológia fejlődéséről a kezdetektől egészen a ma is használt alapok kialakulásáig (azaz Vincze Tibor munkásságáig bezárólag), korábban részletesen foglalkoztam az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely *Közel, s Távolság* IX. tudományos konferencián tartott előadásomban, illetve az abból publikált tanulmánykötetben. Éppen ezért, itt csak röviden a teljesség igénye nélkül néhány mondatban kívánom összefoglalni az ott leírtakat, továbbá kiegészíteni az első teljes terminológiafordítástól napjainkig tartó időszakkal és fontos művekkel (Gottner 2019: 243–266).

¹⁵ Gottner 2019: 244–246.

¹⁶ Sasaki 1907: 48–49.

¹⁷ A „térdingatás” és a „bokaingatás” kifejezések mai napig innen származnak (Gottner 2019: 246–248).

¹⁸ Gottner 2019: 249–251.

¹⁹ Fontos megjegyezni, hogy ugyanennek a sorozatnak a 6-A. füzeté *A görög-római birkózás* volt, amely érdekes összehasonlítási alapot ad a *jūdō* és a birkózás magyar terminológiájának kapcsolatáról. Erre később kitérek a tanulmány során (Gottner 2018: 16–17).

²⁰ Országos Testnevelési Tanács 1926a: 3.

nevezések kidolgozását.²¹ Edzői tevékenységéről 1929-ből származik a legkorábbi forrás²² az általa kidolgozott magyar terminológia első nyomai pedig már az 1932-es *Sport és Játék* című sportlexikon „A dzsiu-dzsicu” című fejezetében megtalálhatók.²³ Úttörő munkájának betetőzése, a *Cselgáncs (judo)* című könyvének 1957-ben megjelent második javított kiadása volt, amely nemcsak a korabeli ismert *jūdō* összes technikáját tartalmazza,²⁴ hanem ezek magyar fordítása kisebb-nagyobb változtatásokkal ugyan, de tulajdonképpen a mai napig a hazai terminológia gerincét adja.²⁵ Lényegében a ma is használt teljes magyar *jūdō*terminológia megközelítőleg 69%-a Vincze Tibornak köszönhető (I. melléklet).²⁶

A hatvanas-hetvenes években Vincze munkásságát „a magyar harcművészetek patrónusa” a 2018-ban elhunyt Galla Ferenc vitte tovább.²⁷ Hosszú és tevékeny élete során több mint tizenegy *jūdō*könyvet írt (ezzel egyben a magyar harcművész-irodalom legtermékenyebb szerzője), amelyben ugyan nem reformálta meg teljesen, de tovább csiszolta – mintegy tökéletesítette – Vincze terminológiáját.²⁸

A nyolcvanas, de főleg a rendszerváltás utáni kilencvenes években volt néhány újítás, ám nem meglepő módon ez is a már Vincze Tibor és Galla Ferenc által gondosan lerakott alapokra építkezett, és csak apróbb reformokat, esetleg új technikai megnevezéseket hozott a magyar terminológiába. Kiemelendő Borbély Attila és Jóvér Béla szerzőpárosa, akik a *Szamuraók útján: A budo sportok kézikönyve* című 1991-es munkájukban a *jūdō* mellett a *karate*,

²¹ Minden kutatási eredmény arra mutat, hogy a legkorábbi forrásokban megjelenő bizonyos „T. Vincent” tulajdonképpen Vincze Tibor személyével azonos (Gottner 2018: 19–21).

²² Ez egy, a már említett „T. Vincent” vezetésével „jiudo” és „jiu-jitsu” edzéseket hirdető plakát, amely az Országos Széchényi Könyvtár kisnyomtatványtárában (PKG_1929_0212) megtekinthető. A plakátról az idézett tanulmányban található illusztráció, amely egy digitális másolat a kisnyomtatványtár engedélyével közzétéve (Gottner 2019: 264).

²³ Vincent 1932: 171–179.

²⁴ Vincze 1957: 157–158.

²⁵ Gottner 2019: 252–254.

²⁶ A jelenlegi, a Kōdōkan Intézet által elfogadott tananyagot pontosan 100 technika alkotja. Ebből 87 technikának van magyar elnevezése. A 87 magyar elnevezésből kerekén 60 Vincze Tibor munkáiban található meg először. Ez is mutatja, hogy Vincze Tibort nem véletlenül nevezik jogosan a hazai *jūdō* egyik alapítóatyjaként. Az I. mellékletben szürke kitöltéssel szerepelnek azok a technikai fordítások, amelyek Vincze Tibortól származnak.

²⁷ Testnevelési Egyetem 2018: *Elhunyt Dr. Galla Ferenc*.

²⁸ Gottner 2018: 29–34.

aikidō és *kendō* harcművészeteket (és azok japán, illetve kezdetleges magyar terminológiáját) is igyekeztek megismertetni.²⁹

Az új évezredben Nagy György és Ősze Attila publikálta *Judo kyu vizsgák* című kiadványát 2002-ben, amelyben már megfigyelhetők a kilencvenes évek hatásai, valamint megjelennek újabb és újabb fordítások.³⁰ Igazi „vérfrisítést” azonban csak 2006-ban Andreas Schäfer német szerző *Richtig Judo* című könyvének³¹ magyar kiadása hozott, amely *Judo* címmel jelent meg Tóth Péter fordításában. Ő szintén Vincze elnevezéseit használta alapként, ez a munka azonban nemcsak azért lényeges, mert az első (nem japán) külföldi szerzőtől származó *jūdō*könyv Magyarországon, hanem mert sok helyen meg is újította, kibővítette a terminológiát a német forrásból.³²

Végül fontos kiemelni Plavec Tamás először 1988-ban kiadott *Judo kisenciklopédia* című könyvét, amely az első (és sokáig egyetlen) *jūdō*szótár volt Magyarországon. Valójában a szótár nem újította meg a terminológiát, hanem csak a Vincze Tibor és Galla Ferenc által kidolgozott fordításokat gyűjtötte össze egy kötetbe.³³ 2012-ben Plavec újabb *jūdō*szótárt írt, ezúttal Bíró Norberttel közösen *Új judo kisenciklopédia* címmel, amely már jóval izgalmasabb az 1988-as elődjénél: nem egyszerűen a *Judo kisenciklopédia* újrakiadásáról van szó, hanem teljesen új tartalommal és fordításokkal töltötték meg. Lényeges különbség, hogy a kiinduló alap ezúttal Andreas Schäfer 2006-ban megjelent *Judo* című kiadványa, még fontosabb azonban, hogy vannak olyan technikák is, amelyeket először fordítottak le a magyar *jūdō*terminológiában. Plavec Tamás és Bíró György könyve jelenleg a „legfrissebb” kiadvány a magyar *jūdō*terminológiáról: tulajdonképpen a 2012-es *Új judo kisenciklopédia* óta nem jelent meg újabb munka, amely tartalmazza a magyar terminológiát.³⁴

²⁹ Gottner 2018: 34–38.

³⁰ Nagy–Ősze 2014: 94–98.

³¹ A könyv a „Schäfer, Andreas 2006. *BLV Sportpraxis Top: Richtig Judo*. München: BLV Buchverlag GmbH” eredeti német kiadás alapján készült fordítás (Schäfer 2006).

³² Gottner 2018: 40–41.

³³ Gottner 2018: 35–36.

³⁴ Gottner 2018: 42–43.

A magyar terminológia feltételezett forrásai

Az ötvenes évektől kezdve konkrétan végigkövethető, hogyan hatottak egymásra a szerzők, és nyertek inspirációt a korábbi munkákból. 1957-ben Vincze Tibor megalkotta az első teljes terminológiafordítást, azóta pedig kisebb-nagyobb módosításokkal ugyan, de utódai az ő munkásságát használták kiinduló alapnak. Viszont ahhoz, hogy jobban megértsük a fordítások problémájának a gyökerét, érdemes megvizsgálni, hogy maga Vincze honnan meríthetett ihletet, amikor az elkövetkezendő több mint fél évszázadra meghatározta egy szakzsargon alakulását.³⁵

Vincze Tibor terminológiájában már egészen korán tetten érhető két, a XX. század elején tevékenykedő szerző: az amerikai Harrie Irving Hancock, valamint a japán S. K. Uyenishi (eredeti nevén Uenishi Sadakazu 上西貞一) munkássága. Míg Hancocktól elsősorban az angol nyelvű fordításokat vette át és ültette át magyarra, addig Uyenishi 1906-ban Londonban megjelent *The Text-Book of Ju-jutsu As Practised in Japan* című könyvéből az eredeti japán kifejezéseket kölcsönözte az 1957-es teljes terminológiájához.³⁶

Hancock műveiből már Speidl Zoltán is vett át részleteket, amikor a *jūjutsu* művészetét ismerteti Sasaki 1907-es *jūdō*könyvének az előszavában. Nem csupán a technikai elnevezések, hanem úgy tűnik, minden információ, amit Speidl a korabeli olvasó elé tár a felkelő nap népének misztikus küzdőstílusáról, szinte azonos formában megtalálható Hancock műveiben.³⁷ Érdemes kiemelni Speidl egyik észrevételét a *jūjutsu*ról:

„A jiu-jitsu az anatomia tudományából kovácsolt fegyverekkel is gazdagította a maga arzenálját. Gyakorlatilag felhasználja tudniillik azt az anatómiai tényt, hogy a test egyes részein, különösen a felsőkaron rendkívül érzékeny izom- és idegpontok vannak, a melyekben az ember egyszerű hüvelykujjnyomással zsibbasztó fájdalmat okozhat. A gyakorlott

³⁵ Akárcsak a történeti összefoglalásnál, a feltételezett külföldi forrásokról is sok lényeges dolgot kifejtettem a *Közel, s Távol* IX. tanulmánykötetben. Azokat most nem kívánom megismételni, legfeljebb csak megemlítem néhány mondatban. Fontosnak tartom azonban bemutatni most azokat a kutatási eredményeket, amelyek abból a kötetből (terjedelmi okok miatt) kimaradtak, ám mégis érdemes legalább röviden szólni róluk (Gottner 2019: 255–257).

³⁶ Gottner 2019: 256–257.

³⁷ Gottner 2019: 255; 2018: 45–47.

japán ezeket a pontokat „kapásból” megtalálja, hüvelykujjának egy nyomásával elszibbasztja ellenfele karját s e képpen harcképtelenné teszi. Innen ered az, hogy a jiu-jitsut sokan »izomernyesztésnek« nevezik.”³⁸

Különös egybeesés található H. Irving Hancock 1903-ban megjelent *Japanese Physical Training* című könyvével, ahol az amerikai szerző (mintegy négy évvel Speidl előszava előtt) igencsak hasonló megállapításokat tesz a *jūjutsu*-ról. Mintegy kivonatosan idézem az idevágó részleteket Hancock könyvéből:

“The Japanese call their system of physical training jiu-jitsu. Literally interpreted, this means ‘muscle-breaking’ [...] One bright fellow discovered that by pressing thumb or fingers against certain muscles or nerves momentary paralysis could be produced [...] Probably one of the first additional discoveries was that very severe pain may be inflicted upon the upper arm.”³⁹

A tartalmi hasonlóságok mellett mindezt alátámasztja a korábban már említett Neidenbach Emil⁴⁰ 1931-es *Testgyakorlás és tudomány* című könyve, ahol felsorolja a korabeli magyar és külföldi szakirodalmat: ebben az irodalomjegyzékben hivatkozik H. Irving Hancock *Japanese Physical Training* és *Jiu-Jitsu Combat Tricks* című munkáira, beleértve azok 1906-os német fordítását *Dschiu-Dschitsu, die Quelle japanischer Kraft* címmel. Ahogy maga Neidenbach írja: „Pannwitz e munkájában az előbbi két angol könyv összefoglaló fordítását adja.”⁴¹

Szeretnék külön kiemelni egy szövegrészt, amely remekül megvilágítja nem csak Vincze és Hancock, de általánosságban véve a magyar és nyugati szerzők munkásságának a kapcsolatát, a közöttük húzódó párhuzamokat: Vincze Tibor az 1932-es *Sport és játék* lexikonban írt fejezetében a következő rövid leírással ismertet egy *jūjutsutechnikát*:

„*Teushin iskolafogása ütэшhárításra*. Ellenfeled balkézzeel egyenest üt álland irányába. Testedet balra elfordítva, jobbkezzeel villámgyorsan kö-

³⁸ Sasaki 1907: XIII.

³⁹ „A japánok testedzési rendszerét »jiu-jitsu«-nak hívják. Szó szerint lefordítva, azt jelenti »izom-törés« [...] Egy leleményes fickó felfedezte, hogy a hüvelyk- vagy más ujjainkat bizonyos izmokhoz vagy idegekhez nyomva pillanatnyi bénulás idézhető elő [...] Talán az egyik első további felfedezés az volt, hogy nagyon erős fájdalom idézhető elő a felkaron” (Hancock 1903: 2–5).

⁴⁰ Neidenbach szintén Sasaki közvetlen tanítványa és Speidl kortársa volt.

⁴¹ Neidenbach 1931: 37.

nyökön ütöd. Hirtelen jobbrafordulsz, ballábaddal mélyen ballába mögé lépvé, jobb csípődet baloldalának támasztva, a lendület teljes kihasználásával csípődön keresztüldobod. Balkezed a jobbrafordulás pillanatában jobb vállá mögött kabátot fog. Jobbkezeddel megfogva jobblábát megkönnyitheted a dobást.”⁴²

Ismét hasonló leírást olvashatunk szintén H. Irving Hancock 1904-es *Jiu-Jitsu Combat Tricks* című könyvében, aki igaz sokkal bővebben – mintegy három-négy oldalon keresztül –, de tartalmában szinte megegyező technikát ismertet. A teljesség igénye nélkül csupán néhány „gyanúsán hasonló” részletet ragadok ki Hancock eredeti szövegéből:

“Exponents of the Ten-jin school of jiu-jitsu have developed in all it’s possible perfection a style of stopping the boxer’s blow [...] It is a feat that applies only to stopping a left-hand blow by the boxer [...] Just as the boxer launches his left fist ‘duck’ quickly to his left [...] At the same time strike the outer bend of his left elbow with the open palm of the right hand [...] At the same time your left arm goes up under his extended left. Your left hand must rest on his right shoulder [...] force him over backward to the ground.”⁴³

Érdemes még megjegyezni, hogy az 1930-as évekre már nemcsak Hancock, de Uyenishi 1906-os (eredetileg szintén angol nyelvű) könyve is elérhető volt németül: Bécsben adták ki 1934-ben *Yu-Yutsu – Die unfehlbare Kunst der Japaner* címmel.⁴⁴ Ebben az évtizedben Vincze maga is sokszor megfordult német nyelvterületen, második *dan* fokozatára⁴⁵ például Frankfurtban vizsgázott le 1938-ban.⁴⁶

⁴² Vincent 1932: 178.

⁴³ „A Ten-jin iskola képviselői kidolgozták a lehető legökölteesebb módot egy bokszoló ütésének megállítására [...] Ez egy olyan csel, ami csak a bokszoló bal-kezes ütésére alkalmazható [...] Ahogy a bokszoló elindítja a bal öklét »bukj le« gyorsan a bal oldalához [...] Ezzel egy időben üsd meg a bal könyökének külső hajlatát a jobb kezéd nyitott tenyerével [...] Ezzel egy időben a bal kezéd felcsúszik a kinyújtott bal keze alatt. A bal kezédnek jobb vállán kell nyugodnia [...] kényszerítsd le a földre hátrafelé (Hancock 1904: 77–80).

⁴⁴ Frühstück–Manzenreiter 2001: 72.

⁴⁵ A *dan* 段 megnevezés általánosságban a mesterfokozatok (szemben a tanuló azaz *kyū* 級 fokozatokkal) megnevezésére szolgál a japán harcművészetekben. Az ún. „*kyū-dan*

Ahhoz viszont, hogy teljes képet kapjunk arról, milyen forrásokból táplálkozott a magyar *jūdō*terminológia, nem csupán a külföldi, hanem a hazai irodalommal is érdemes foglalkozni. Miközben egy elsősorban dobásokra, leszorításokra, fojtásokra és ízületi feszítésekre épülő harcművészet szakzsargonját kutatjuk, okvetlenül előkerül a birkózás, mint potenciális alap a *jūdō*terminológia számára. Fontosnak tartottam ezért megvizsgálni a birkózóterminológiát is, mivel elképzelhető volt, hogy a *jūdō* (a birkózásban is megtalálható) technikáinak magyar elnevezéseit a birkózásból kölcsönözte.

Elsőként az Országos Testnevelési Tanács *Testnevelési utasítás* könyvsorozat *Testnevelési és sportágak 6-A.* füzetét, *A görög-római birkózás* címmel megjelent kiadványt vizsgáltam meg,⁴⁷ majd pedig részletesebben a Vincze Tiborral kortárs birkózó szerzők, Papp László 1944-es *A szabadfogású birkózás*, Kárpáti Károly 1947-es *Birkózás*, valamint Matura Mihály és Papp László közösen írt 1953-as *Szabadfogású birkózás* című könyvét hasonlítottam össze Vincze terminológiájával.⁴⁸

A kutatás meglepő módon az előzetesen felállított hipotézisemet nagyrészt cáfoló eredménnyel zárult: a korabeli *jūdō* és birkózás technikáit, valamint azok magyar elnevezéseit összehasonlítva a magyar *jūdō*terminológia mindössze 15%-ban egyezett a birkózóterminológiával (II. melléklet).⁴⁹ Habár ezek feltehetően a birkózásból lettek átemelve,⁵⁰ mégis kijelenthető, hogy a magyar *jūdō*terminológia 85%-ban a birkózástól függetlenül a magyar *jūdōkák*⁵¹ kreativitásának – elsősorban Vincze Tibornak – köszönhető.⁵²

rendszer” még Kanō Jigorō vezette be a XIX. század végén. A *dan* fokozat különleges ismertetőjele a fekete öv viselése (Green 2010: 431).

⁴⁶ Galla–Horváth 1973: 47.

⁴⁷ Országos Testnevelési Tanács 1926b; Gottner 2018: 16–17.

⁴⁸ Gottner 2018: 27–29.

⁴⁹ A korábban említett 87 magyar elnevezés közül (ld. 26. jegyzet) mindössze 13 olyat találunk, amelynek elnevezése hasonlóságuk miatt a birkózásból eredeztethető.

⁵⁰ Joggal feltételezhető lenne (a kutatás hipotézise is erre alapult), hogy az egészen az ókori Görögorszáig visszamenő birkózás hazánkban is tekintélyes múlttal rendelkezik. Ám valójában a ma ismert sportszerű birkózás csak a XIX. század végén, a magyar *jūdō* megszületését alig húsz évvel megelőzve jelent meg Magyarországon. Sőt a birkózás mint önálló szakággal rendelkező sportág csak 1908-ban lett elismerve, mindössze két évvel Sasaki Kichisaburō *jūdō*tanfolyama után (Kremser 2009: 15, 23, 36).

⁵¹ *Jūdōka* 柔道家 a cselgáncssal, a *jūdō* gyakorlásával foglalkozó személy.

⁵² Ld. 26. jegyzet.

A *jūdō*terminológia magyar fordításának alapvető problémái és megoldási javaslatai

A terminológia kialakulását és forrásait megismerve levonható a következtetés, hogy a japán *jūdō*terminológia magyar nyelvre való lefordítását a *jūdō*technikákban jártas, de a japán nyelvet aligha ismerő szerzők végezték. A fordítás jobbára külföldi szakirodalmakból kölcsönzött, illetve a magyar fordítók a technikák megfigyelésekor az adott technika sajátosságairól, működési elveiről tett észrevételein alapul. Tehát a magyar *jūdō*terminológia célja sohasem az eredeti japán *kanji* 漢字 írásjegyekkel⁵³ leírt elnevezések lefordítása volt, hanem a technikák magyar nyelvű értelmezése – kvázi „felicímkézése” –, amelyről az adott technika azonosítható lett.

Ez néhol meglepően jól illeszkedik az eredeti japán jelentéshez, ám sok esetben hibás analógiák sora, máshol pedig teljes inkonzisztencia figyelhető meg. Ez nem csupán nyelvészeti vagy kulturális síkon káros a japán és a magyar nyelv közti szakadék elmélyítésével, hanem a gyakorlati kivitelezésre is romboló hatással lehet. A technika működése alapján (ránézésre) adott „címke” teljesen eltorzíthatja a technika eredeti értelmezését és végrehajtását.

Legjobb példa erre a *kote gaeshi* 小手返 technika,⁵⁴ amelynek elterjedt fordítása „csuklódobás” lett a nyelvünkben.⁵⁵ Sajnos ez esetben a magyar fordítás alapvetően értelmezi félre a technika lényegét: a „csuklódobás” elnevezés azt sugallja, hogy a csuklónál kellene dobni ezért a gyakorló az ellenfél csuklójára koncentrál, és a kézfejét „csavargatva” próbál meg eredményt elérni – ám ez nem hatékony, mert ha az ellenfél erősebb, és képes ellenállni, akkor a technika nem fog működni. A *kote gaeshi* japánul a *kote* 小手 „alkar”

⁵³ Ebben a részben minden japán kifejezéshez (függetlenül attól, hogy első vagy többszöri felbukkanásról van-e szó) következetesen megadtam a *kanji*val írt alakot, hogy a homonimákból fakadó esetleges félreértéseket minden esetben elkerüljem, és a pontos jelentésüket párhuzamba állíthassam a magyar fordítással. Helytakarékossági okokból, a Kōdōkan honlap listájával megegyező módon az *okurigana* 送り仮名 használatától alapesetben eltekintettem (Kōdōkan Jūdō Institute 2017: *Jūdō waza meishō ichiran*).

⁵⁴ Ez eredetileg egy klasszikus *jūjutsu*technika, de közismert eleme a modern *aikidō*nak, továbbá a *jūdō* Kōdōkan Goshinjutsu 講道館護身術 nevű formagyakorlatában is megtalálható a *Migi eri dori* 右襟取 támadás védekezéseként (Tomiki 1958: 56–60).

⁵⁵ A magyar fordítás Kelemen István, a hazai *jūjutsu* alapítójának munkáiban található meg legelőször, de mára általánossá vált a magyar harcművészek között (Kelemen 1984: 60).

és a *kaeshi* 返し „visszarak, visszahelyez, megfordít” írásjegyekből áll össze nagyjából olyasmint jelentve, minthogy az „alkar [felé] visszanyomni”.⁵⁶ Ez magában foglalja azt az elvet, miszerint a kézfejet elsősorban az alkar irányába kell nyomni-fordítani, amely irányba az ellenfél csuklója anatómiailag „betörhető” – és csak utána oldalirányban csavarni. Mindez a „csuklódobás” fordítással teljesen elveszik, így eltorzítva a technika értelmezését és megfosztva azt a hatékonyságától. Bár tény, hogy a helyes technika elsajátításának feltétele elsődlegesen a megfelelő gyakorlati bemutatás, ám úgy gondolom, a technika nevének (valamint fordításának) megjegyzése ugyanúgy fontos lehet a megfelelő asszociáció kialakítása és a későbbi – edző vezetése nélküli – gyakorlás szempontjából.

Ahhoz, hogy egy pontosabb fordítás jöhessen létre, először is fel kell ismerni az alapvető problémákat. A magyar *jūdō*terminológia kutatása során a technikák fordításait a következő öt kategóriába soroltam,⁵⁷ ahol részletesen kifejtem a problémákat, valamint röviden felvázolok néhány lehetséges javaslatot ezek orvoslására, irányelveket egy új terminológia kidolgozására.

1. Helyes vagy szinte helyes technikai fordítások

A magyar terminológia kis részét képezik azok a fordítások, amelyek a japán eredeti jelentésnek teljesen vagy legalábbis részben megfelelnek (III. melléklet). Ide tartoznak az olyan elnevezések, mint a „fecske átfordítás” (*tsubame gaeshi* 燕返), a „háromszög fojtás”^{*} (*sankaku jime* 三角絞) vagy a „fordított keresztfojtás” (*gyaku jūji jime* 逆十字絞). Ezek a jelenlegi formájukban megfelelőek, így nem feltétlen szükséges hozzájuk nyúlni. Sajnos közel sem ezek a fordítások képviselik a többséget még a helyesnek ítélt kategória esetén sem.

Szinte helyesnek tekinthetők az olyan fordítások, mint a „lebegő csípődobás” (*uki goshi* 浮腰), a „támasztott emelő lábdobás” (*sasae tsurikomi ashi* 支釣込足) a „sarok dobás” (*sumi otoshi* 隅落) vagy a „belső combdobás” (*uchi mata* 内股). Ugyancsak ide sorolhatók az olyan elnevezések is, mint

⁵⁶ Varrók 2015: 208.

⁵⁷ Abban az esetben, amikor egy technikának a terminológia kialakulása során több ismert fordítása is elterjedt, mindegyik változatot feltüntettem a mellékletekben az adott változatnak megfelelő kategóriában.

* A magyar terminusokat minden esetben a szerző által használt magyar szakirodalmat (Vincze 1957; Plavec–Bíró 2012; Nagy–Ösze 2014) követve adjuk meg. – A szerk.

az „esés a völgybe” (*tani otoshi* 谷落), a „csípőkördobás” (*koshi guruma* 腰車) vagy akár a „vállrögzítéses leszorítás karpréssal” (*kata gatame* 形固) stb.

Ezek, bár nem teljes egészében pontos fordításai az eredeti *kanjival* írt elnevezéseknek, részben vagy egészben mégis tartalmazzák azt a koncepciót, amelyet az adott írásjegyek jelentése kifejez, és a technikát (japán gondolkodás szerint) jellemzi. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne szorulnának némi csiszolásra: jellemző hiba a „csípődobás” és a „combdobás” fordításoknál, hogy az eredeti japán elnevezésben nem szerepel a „dobás”, japánul *nage* 投 szó,⁵⁸ amely viszont más technikákban (*seoi nage* 背負投, *tomoe nage* 巴投, *sukui nage* 掬投 stb.) következetesen megtalálható. Feltételezhetően japán kontextusban a forrásnyelvi beszélők számára csupán a „nagy csipő” (*ōgoshi* 大腰) vagy a „belső comb” (*uchi mata* 内股) megnevezésekből evidens, hogy ezek dobások, így a „dobás” szó maga el is hagyható. A magyar terminológia ezen a téren nem ilyen rugalmas,⁵⁹ ám a technika jelentése, elnevezésének lényegi tartalma ettől függetlenül mind a magyar, mind a japán értelmezésben változatlan. Így a fordítás akár helyesnek is nevezhető.

Egészen más problémát okoz azonban a földharctechnikák során ismertetett *katame* 固 kifejezés, amelyet általában a „feszítés” jelentéssel fordítanak, mivel a technikák során az ízületek (elsősorban a könyök vagy a váll) természetes mozgástartományán kívülre eső „túlfeszítéséről” van szó – így akár helyesnek is lehetne nevezni pusztán a technika megfigyelése alapján. Az olyan kifejezéseknél, mint *ude gatame* 腕固, amely magyar fordításában „karfeszítés”, vagy *jūji gatame* 十字固 mint „kereszt karfeszítés” még viszonylag jogos is lehetne a *katame* 固 feszítésként való értelmezése.

Nem ennyire egyértelmű a helyzet viszont az olyan elnevezéseknél, mint a *hiza gatame* 膝固 („karfeszítés térdel”), *hara gatame* 腹固 („karfeszítés hassal”) vagy az *ashi gatame* 足固 („karfeszítés lábbal”). Itt, habár a fordítók megértették az eredeti koncepciót (így akár helyesnek is nevezhetnénk), a fordítás mégis félreértésekre ad okot: amennyiben a *katame* 固 szót a „feszítés” jelentéssel értelmezzük, ezt az analógiát követve az *ashi gatame* 足固 „láb-feszítés”, a *hara gatame* 腹固 pedig „hasfeszítés” kellene, hogy legyen – ez utóbbinak természetesen semmi értelme.

⁵⁸ Varrók 2015: 930.

⁵⁹ Remek példa erre még a „támasztott emelő lábdobás” (*sasae tsurikomi ashi* 支釣込足), ahol szintén csak a „láb” (*ashi* 足) szó szerepel eredetileg, ám a „dobás” kifejezés nélkül, így csupán a magyar fordítás alapján nem feltétlen derülne ki a technika lényege.

Ám nemcsak arról van szó, hogy a „kar” (*ude* 腕) szó ebben a formában nem található meg a kifejezésekben, hanem arról is, hogy a *katame* 固 szó „feszítésként” való fordítása egy hibás koncepción alapul, amely teljesen megfeledezett ezeknek a technikáknak az eredeti jelentéséről, szándékáról, rendeltetéséről. A *katame* 固 szó jelentése „megszilárdít, megerősít”,⁶⁰ amely ebben a kontextusban legjobban talán a „rögzítés” kifejezéssel fordítható. Amint pedig a *katame* szóra „feszítés” helyett „rögzítés” kezdünk el tekinteni, a probléma hamar nyilvánvalóvá válik.

Fontos megjegyezni, hogy eredetileg a *jūdō*terminológiában ezek technikák kivétel nélkül az *ude hishigi* 腕挫 kifejezéssel kezdődnek, és ehhez kapcsolódnak a *jūji gatame* 十字固, *te gatame* 手固, *ude gatame* 腕固, *hiza gatame* 膝固, *ashi gatame* 足固, *waki gatame* 脇固 stb. elnevezések (I. melléklet). A *hishigi* (elterjedtebb olvasatában *kujiki*) 挫 eredetileg azt jelenti: „eltörni, kificamítani”,⁶¹ így az *ude hishigi* 腕挫 jelentése értelemszerűen „eltörni/kificamítani a kart” lesz. Ebből levonható a következtetés, hogy ezek a technikák eredetileg az ellenfél karjának eltörésére vagy kificamítására törekednek, a különböző *katame* 固 elnevezések pedig csupán azt jelzik, hogy mely testrészeket rögzítik kart, hogy azt alátámasztásnak használva előidézzék a törést vagy ficamot az ízület túlfeszítésével.

A gyakorlás során az *uke* 受 „kopogással” jelzi a fájdalmat, amire a *tori* 取 abbahagyja a végtag feszítését.⁶² Ne feledjük azonban, hogy a technika eredeti célja nem a „kopogás” kikényszerítése volt az *ukétól*, hanem a végtag eltörése – ezzel pedig az ellenfél harcképtelenné tétele. A „kopogás” maga egy biztonsági intézkedés, amely az *uke* testi épségét szolgálja: ez jelzi a *tori* számára, hogy technikája sikeres, és ha tovább folytatná a mozdulatot, akkor bekövetkezne a „kívánt” sérülés.

A mai *jūdō*versenyeken a „kopogást” elismerik a versenyző harcképtelenné tételének jeleként, azaz a „kopogó” fél veszít, a technika végrehajtója pedig győz. Ez azonban önmagában csupán egy szimbólum: a „kopogás” jelzi, hogy valódi élet-halál harcban a technika végrehajtója elérkezett volna ahhoz a pont-hoz, amikor a rögzítés valóban működne – ha ezen a ponton túl folytatná a végtag feszítését, akkor sikeresen eltörhetné az ellenfél karját. A mai *jūdō*

⁶⁰ Varrók 2015: 243.

⁶¹ Jisho.org: *kujiku*.

⁶² A japán harcművészetekben az *uke* 受 a „támadót” jelenti, aki a „védekező” technikáját elszenvedi; ennek megfelelően a *tori* 取 pedig a „védekezőt” jelzi, aki a technikát végrehajtja a „támadón”.

az ősi *jūjutsu*ból fejlődött ki, amelyet valódi harcra terveztek. A „kopogás” nem a cél, hanem egy emlékeztető, amolyan biztonsági megkötés, amely a cél elérésére (a végtag törésére) figyelmeztet. Ezt őrizi maga a terminológia is, ezt pedig sohasem szabad elfeledni sem az edzés, sem a kifejezések fordítása során, hiszen jelen esetben is csak így helyezhető megfelelő kontextusba a *katame* 固 mint „rögzítés” fogalma.

Azoknál a fordításoknál, amelyek szinte helyesek (értelemszerűen, ami teljesen helyes azzal nincsen probléma), csupán néhány apróbb pontosítást, módosítást érdemes alkalmazni, amellyel a fordítás közelebb hozható az eredeti japán jelentéshez. Ez megjelenhet például abban, hogy a „sarok dobás” (*sumi otoshi* 隅落) fordításakor a „dobás” helyett – amely önmagában japánul *nage* 投 lenne – helyesebb volna az *otoshi* 落 fordításának jobban megfelelő „leejtés” vagy „ledobás” elnevezést használni.⁶³ Ez nemcsak pontosítaná az elnevezést, de a magyar nyelvben is érzékelhetővé tenné a *nage* 投 és az *otoshi* 落 kifejezések jelentése közti különbséget.

Amennyiben pedig a japán elnevezésnek eredetileg nem része a *nage* 投 mint „dobás”, úgy a magyar fordításból is elhagyható, esetleg zárójelbe tehető. Ez egyértelművé tenné nemcsak a technika koncepcióját, hanem azt is, hogy valójában nem tartalmazza a *kanji*val leírt japán kifejezés a *nage* 投 szót.

Ideális esetben egy *jūdō*szakszótár szerkesztésénél érdemes lenne külön megírni egy „Alapfogalmak” című fejezetet, ahol az olyan technikai kifejezések, mint a *nage* 投 a „dobás” fordítással ismertetve lennének. Így az olvasó számára a továbbiakban egyértelmű volna, hogy a „dobás” elnevezés szisztematikusan csak a *nage* 投 szót tartalmazó szavak fordításakor jelenik meg. A földharctechnikák során pedig minden esetben ki kellene írni az – eredetileg a kifejezés részét képező – *ude hishigi* 腕挫 szót és tisztázni az eredeti koncepciót, amivel így már a *katame* 固 technikák félreértés nélkül fordíthatók „rögzítés” formában. Például a *jūji gatame* 十字固 mint „kereszt karfeszítés” helyett érdemesebb volna a teljes *ude hishigi jūji gatame* 腕挫十字固 elnevezést lefordítani úgy, mint „kartörés kereszt alakú rögzítéssel”. Ilyen apróbb javításokkal, talán közelebb hozható lenne a magyar nyelvű olvasóhoz az eredeti japán kifejezések mögött meghúzódó gondolkodásmód, amely sokszor maga „a technika lelke”.

⁶³ Varrók 2015: 174–175.

2. Helytelen technikai fordítások

A tanulmány címéből adódóan kézenfekvő az a feltételezés, hogy az elnevezések túlnyomó többsége ebbe a kategóriába tartozik (IV. melléklet). Nemcsak arról van itt szó azonban, hogy a magyar fordítás egyszerűen nem egyezik meg a *kanjik* eredeti jelentésével és a technikai koncepcióval. Kimondottan azokat az elnevezéseket soroltam ide, amelyeknek különösebb nyelvi korlátok nélkül (mondhatni „könnyedén”) lehetne helyes vagy legalábbis szinte helyes fordítása, ám ez egészen idáig nem valósult meg. Tökéletes példák az olyan fordítások, mint a „támasztott gáncs” (*tai otoshi* 体落), a „hajítás”, (*ura nage* 裏投) vagy a „boka lerántás” (*yoko gake* 横掛) – és még bőven lehetne sorolni.

Vannak kifejezések, amelyek jó alaptól indulnak ki, mint a „térdingatás” (*hiza guruma* 膝車), az „emelő válldobás” (*kata guruma* 肩車) vagy a „zsákdobás” (*tawara gaeshi* 俵返) stb., és bár többé-kevésbé leírják a technikát, a japán jelentéshez (és így sokszor az eredeti koncepcióhoz) azonban nem sok közük van. Néha az ilyen hibás fordítás miatt a technika értelmezése, végrehajtása is torzulhat, ahogy azt a korábbi példában is ismertettem.

Ezekben az esetekben érdemes lenne visszanyúlni az eredeti *kanjikkal* írt alakhoz, majd azt összeegyeztetni egy magyar nyelven is értelmezhető technikai elnevezéssel. Abszolút felesleges megtartani egy hibás fordítást, ha az könnyűszerrel cserélhető egy helyes jelentésre. A *tai otoshi* 体落 technika nem lesz kevésbé értelmezhető, ha a „támasztott gáncs” helyett a pontosabb „testledobás” fordítást használjuk. Különösen javasolt az olyan kifejezéseknél, amelyek eddigi magyar fordítása félreértésekre adhat okot. Ilyen az „emelő válldobás”, japánul *kata guruma* 肩車 kifejezés, amely nem áll kapcsolatban a hagyományosan „válldobás” fordítású *seoi nage* 背負投 technikával: teljesen más működési elven nyugszik a két technika. Természetesen az új, helyesebb fordítások megtalálása sokszor kihívást jelent majd, ám kemény és körültekintő munka nélkül nem is lehetséges a terminológia sikeres, minőségében magasabb értéket képviselő megreformálása.

3. Hibás analógián alapuló inkonzisztens technikai fordítások

Az ebbe a kategóriába tartozó technikák fordítása voltaképpen megfelelő lehetne, sajnos azonban hibás analógián alapulnak – pontosabban éppen a megfelelő analógia hiánya a probléma (V. melléklet). Ezek a fordítások néhol

teljesen inkonzisztensek, mert nem követik azt a logikus felépítést, amit az eredeti japán elnevezések.

A legszembetűnőbb példa a *kari* 刈, a *kake* 掛 és a *harai* 払 állandó és következetlen fölcserélése: ezek egymástól jól elkülöníthető fogalmak, mégis a magyar terminológiában az *ō-uchi* 大内, *ko-uchi* 小内, *ō-soto* 大外, és *ko-soto* 小外 *gari* 刈 kifejezéseket egységesen „nagy belső”, „kis belső”, „nagy külső” és „kis külső horog” alakban fordítják.⁶⁴ Ugyanakkor a *ko-soto gake* 小外掛 a „kis külső horogledöntés”, a *yoko gake* 横掛 pedig a „bokalerántás” elnevezést kapta. Az *ashi barai* 足払 technikát a legtöbb esetben a „boka-ingatás” vagy „bokadobás” szóval fordítják, míg a *harai goshi* 払腰 magyar elnevezése „kaszáló csípődobás”. Látható tehát, hogy semmi következetesség nincs a három japán kifejezés használata között, pedig a japán terminológiában használt analógia könnyedén átfordítható és követhető lenne.

Hasonló probléma áll fenn az *uki* 浮 szó fordításával. Az *uki* kifejezés az *uku* 浮 < igéből képzett szó, amelynek definíciója a nagyszótár⁶⁵ szerint: „lebeg < víz színén, levegőben >”.⁶⁶ Ebből kikövetkeztethető, hogyan lett Vincze értelmezésében a (hullámmzó) vízen lebegés koncepciójának kifejezése a „hullám”, amely alapján az *uki otoshi* 浮落 fordítása „hullámdobás / hullámdobás térdelve” lett, az *uki waza* 浮技 pedig „hullám~~lerántás~~”.

Ugyanakkor az *uki* 浮 szót egyáltalán nem tartalmazó *yoko otoshi* 横落 szintén a „hullámdobás állva / hullámdobás oldalra” fordítást kapta, míg ezzel szemben az *uki goshi* 浮腰 fordítása először „kis csípődobás”, végül pedig „lebegő csípődobás” lett,⁶⁷ amely (még ha önmagában helyes is) már teljesen elvetette a „hullám” analógiáját. Itt is nyilvánvaló a következetesség és az átgondoltság hiánya, amely valójában megoldható lenne – hiszen kéznél van a lefordított terminológia – csupán „rendet kellene rakni” a fordítások jelenleg igencsak „kusza”, inkonzisztens rendszerében.

Természetesen előfordulhatnak olyan kifejezések, amelyeknél nem minden esetben érvényes egyetlen analógia: a fordításelméletben is elfogadott, hogy fordítástól függetlenül, mindig többféle értelmezése is lehetséges egyetlen

⁶⁴ Pontosabban az *ō-soto gari* szónak több verziója is született: „külső kaszálódobás”, „külső kaszáló körgáncs”, „külső kaszalogáncs”, „hátsó kaszáló gáncsdobás”, „hátsó kaszalogáncs” stb., végül 1973-ban Galla Ferencnek köszönhetően lett „nagy külső horog”, amely néhány kivételtől eltekintve, széles körben el is terjedt (Gottner 2018: 22–33).

⁶⁵ Ld. 13. jegyzet.

⁶⁶ Varrók 2015: 110–111.

⁶⁷ Ez utóbbi, immár helyes fordítás szintén Galla Ferenc könyveiben jelent meg először (Gottner 2018: 33).

forrásnyelvi szónak.⁶⁸ Ilyen például a *kaeshi* 返 szó – a *kaesu* 返す igéből képezve –, amelynek szituációtól függően változhat a jelentése: a nagyszótár számos fordítást megad, ezek közül (jelen tanulmány szempontjából) relevánsak a „visszarak, visszahelyez”, illetve a „megfordít” kifejezések.⁶⁹ Külön szerepel azonban a *kaeshi waza* 返技 szócikk, amely a nagyszótár fordításában sporthoz (*jūdō*hoz) kötődő fogalomként „kontraakció”.⁷⁰

A nagyszótár meghatározásánál a *jūdō* kontextusában valamivel találóbb a *jisho.org* angol nyelvű online szótár fordítása, amely a *kaesu* 返す kerecsőszóra a „to turn over; to turn upside down; to overturn”⁷¹ jelentéseket adja meg.⁷² Személyes japán nyelvi és harcművészeti tapasztalataim alapján, az alábbi három – szituációtól függő – fordítását javaslom a *kaeshi* 返 kifejezésnek.

Az ízületfeszítések (*kansetsu waza* 関節技) során a *kaeshi* jelentése: „visszanyomni”, „visszafordítani” olyan értelemben, hogy az adott ízületet „visszafelé”, a természetes mozgástartományával ellentétes irányba fordítjuk, terheljük nyomással. Ez először a fájdalmat vált ki, további nyomásra pedig ficamot vagy törést. Sok esetben így dobás is létrejöhet, mert annak érdekében, hogy az ellenfél a saját testi épségét megóvja, egy általa indított ugrással (és abból való szabályos eséssel) képes lehet tehermentesíteni az ízületet, így megelőzve a sérülést. Természetesen a versenyszerű *jūdō*-ban ezek a technikák veszélyességük miatt tiltva vannak, ám a tananyagban megtalálhatók, mint például a (már említett) *kote gaeshi* 小手返 technika a *Kōdōkan Goshinjutsu* 講道館護身術 elnevezésű önvédelmi *jūdō*-formagyakorlatban.⁷³

Dobások (*nage waza* 投げ) esetén a *kaeshi* „átfordítás” értelemben használatos úgy, hogy az ellenfelet a saját tengelyén átforgatva dobjuk meg.⁷⁴ Ez megfigyelhető a *sumi gaeshi* 隅返, *tawara gaeshi* 俵返 és a *hikkomi gaeshi* 引込返 technikákban. Más esetben az ellenfél egy testrészt az egyensúlyának középpontja felé visszafordítva, visszatolva érhető el a dobás, mint például a *kibisu gaeshi* 踵返 esetében.

⁶⁸ Klaudy 2006: 16.

⁶⁹ Varrók 2015: 208.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Magyarul: átfordítani; a feje tetejére fordítani; megdönteni.

⁷² *Jisho.org*: *kaesu*.

⁷³ Tomiki 1958: 56–60.

⁷⁴ Ebben az esetben különösen találó a *jisho.org* „feje tetejére fordítani” jelentése. Ld. 71–72. jegyzet.

A harmadik jelentése a *kaeshinek*, amikor az ellenfél dobását „fordítjuk vissza”, azaz megkontrázzuk a technikáját (*kaeshi waza* 返技), ahogyan az az *ō-soto gaeshi* 大外返, *ō-uchi gaeshi* 大内返, *uchi mata gaeshi* 内股返, *tsubame gaeshi* 燕返 stb. esetében történik. Ebben az értelmében ragadta meg tökéletesen a nagyszótár a *kaeshi waza* lényegét, amikor azt „kontrakciónak” fordította. Ezeknek a technikáknak egyébként (a *tsubame gaeshi* kivételével) egyelőre nincsen magyar fordítása.⁷⁵

4. Ekvivalensként szolgáló helytelen technikai fordítások

Az ekvivalencia a modern fordítástudomány megfogalmazásában „a forrásnyelvi szöveg és a célnyelvi szöveg egyenértékűsége”.⁷⁶ Magyarán akkor beszélhetünk ekvivalens fordításról, ha a magyar (célnyelvi) technikai elnevezés ugyanannak a technikának ugyanazt az értelmezését adja vissza, mint az eredeti japán (forrásnyelvi) terminológia.

Ebbe a kategóriába azok a technikák tartoznak, amelyek fordítása bár egyáltalán nem tükrözi a technika japán jelentését, mégis a technika végrehajtása szempontjából helytálló vagy néhány esetben még kifejezőbb is, mint az eredeti. Ezeknek az elnevezéseknek jelentős része ide sorolható, mivel a magyar fordítók sok esetben technikai jellemzőik alapján adták meg (VI. melléklet).

Tökéletes példa a *seoi nage* 背負投, amely még a nagyszótárban is csak a „válldobás” terminussal van fordítva.⁷⁷ A „válldobás” a kezdetektől fogva egy birkózásból átvett fogalom – lényegében ugyanannak a technikának a megnevezésére. A japán *seoi nage* alapját képező *seou* 背負う ige jelentése: a „hátra vesz, hátán visz/cipel vmit, vkit”,⁷⁸ ez tehát a dobás alapelve, ahol az ellenfelet „felvesszük a hátunkra”, mintha el akarnánk cipelni (ám ehelyett ledobjuk). Ugyanakkor tény, hogy a ledobás mozzanata a vállunkon keresztül történik, így noha a „válldobás” egyáltalán nem adja vissza a „hátra vétel / hátton cipelés” koncepcióját, a technika egy másik aspektusában viszont pontosan leírja a dobás kivitelezését. Kérdés tehát, hogy a *seoi nage* 背負投 fordítására megfelelő-e a „válldobás”, avagy közelebb állna-e az eredeti japán jelentéshez egy „háton átdobás” vagy egy ehhez hasonló fordítás?

⁷⁵ Ld. VIII. melléklet.

⁷⁶ Klaudy 2006: 149.

⁷⁷ Varrók 2015: 659.

⁷⁸ Uo.

Ehhez hasonló a *tsuri goshi* 釣腰 fordításának a problémája. Vincze terminológiájában még „emelő csípődobás” néven szerepel (ez nagyjából visszaadja a japán szó jelentését), ám Galla Ferenc kiadványaiban már megjelent a „csípődobás övfogással” kifejezés.⁷⁹ A *tsuri* 釣 jelentése „horgászás”⁸⁰ amelyet a *jūdō* kontextusában értelmezhetünk akár a „megragadás”, „kiemelés”, a „ki/be húzás” kifejezéseként is magyarul.⁸¹ A technika során a „horgászás” (*tsuri* 釣) úgy történik, hogy megragadjuk az ellenfelünk övét, és akárcsak a horogra akadt halat, berántjuk/behúzzuk magunk felé. Ezt a koncepciót igyekszik kifejezni a japán elnevezés.

Kétségtelen azonban, hogy a fentiek értelmében, a „csípődobás övfogással” ugyanúgy, ha ugyan nem jobban leírja az adott technika lényegét. Arról nem is beszélve, hogy mind a szó szerint lefordított „horgász csípő”,⁸² mind pedig a korábban felvetett „háton átdobás” kissé különösen hat: éppen ezért felmerülhet az úgynevezett „kvázihelyesség” kérdése. A „kvázihelyesség” a célnyelvi és a forrásnyelvi szöveg eltéréseiből születő „idegenszerű” hatás, amikor egyszerűen az „összkép nem áll össze”.⁸³ A modern fordításkutatás megfogalmazásában a „kvázifordítás” jellemzője miszerint:

„Az olvasó csak enyhe *idegenszerűséget* érez, de nem tudja megmondani az okát. Ennek az idegenszerűségnek az egyik oka, hogy azok az eszközök, amelyek a forrásnyelvben biztosítják a szövegkoherenciát, a célnyelvben nem mindig működnek. Az idegenszerűség másik oka a hangsúlyok enyhe eltolódása, a mondat funkcionális perspektívájának enyhe eltorzulása, amely egy-egy mondatban még fel se tűnik, de ha sorozatosan előfordul, szintén hozzájárul a szöveg idegenszerűségéhez.”⁸⁴

Fontos probléma azonban a terminológiafordításnál, hogy a „kvázihelyesség” a fordításkutatás szerint mondat szinten érzékelhetetlen, a szöveg egészét érinti.⁸⁵

⁷⁹ Gottner 2018: 32.

⁸⁰ Varrók 2015: 828.

⁸¹ Ezt némileg alátámasztja a tény, hogy a szótárban fellelhető *tsurikomareru* 釣り込まれる kifejezés fordítása „el van ragadtatva vmitől”, amely szintén a „megragadás” értelmezését helyezi előtérbe a „horgászás” helyett (Varrók 2015: 829).

⁸² Bár személyes véleményem szerint Vincze Tibor „emelő csípődobás” fordítása abszolút megfelelő.

⁸³ Klaudy 2006: 66.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Uo.

Ez véleményem szerint a terminológiafordítás szempontjából irreleváns, mivel ez esetben nem is lehetséges koherens szövegről beszélni. Továbbá ahogy maga Klaudy is írja:

„A fordítók mindennapi gyakorlata viszont azt bizonyítja, hogy a fordító mindig igyekszik a legkisebb fordítási egységet kiválasztani, és csak akkor folyamodik az egész szöveghez, ha munkájában megakad, vagy amikor utólag ellenőrzi a fordítást.”⁸⁶

Egy esetleges „háton átdobás” vagy „háton cipelő dobás” megnevezés azonban, akárcsak a „horgászó csípő”, kétségkívül idegenül hat, így talán mégis beszélhetünk „kvázihelyességről” a *jūdō*terminológia kapcsán is.

Ismét komoly dilemma tehát, melyik kifejezés alkalmazható jobban a *jūdō*-terminológiára, illetve érdemes-e az eredeti japán elnevezést figyelmen kívül hagyni, ha ezáltal az alapvető értelmezés tulajdonképpen nem változik. Amennyiben egy technikának létezik egy elfogadott, hovatovább jól ismert ekvivalense – mint az látható a „válldobás” esetén is –, úgy gondolom a fordítóra hárul a feladat, hogy eldöntse: biztosra megy, és meghagyja a jól megszokott fordítást, vagy pedig elveti, és kísérletet tesz egy első hangzásra idegen, de lényegében ugyanúgy helyes (az eredeti japán szót jobban tükröző) kifejezés elterjesztésére. Viszont ha amellet dönt, hogy meghagyja a megszokott ekvivalenst, akkor is mindenképpen érdemes egy-két mondatban (legalább lábjegyzetben) tisztázni az adott fogalom *kanjikon* alapuló valódi jelentését, így ismertetve az eredeti japán kifejezés fordítását is.

5. Réálián alapuló technikai fordítások

A reália a fordításelmélet definíciója szerint: „a forrásnyelvi kultúrára sajátosan jellemző jeltárgyak (ételek, italok, viselete stb.) elnevezései, amelyeknek a célnyelvben nincs megfelelőjük”⁸⁷ – tehát olyan kifejezések, amelyeknek nincs megfelelő magyar fordítása, mivel „a valóság bizonyos jelenségei túlzott részletességgel jelennek meg az egyik nyelvben, míg esetleg csak összefoglaló elnevezésük van a másikban”.⁸⁸

⁸⁶ Uo.

⁸⁷ Klaudy 2006: 163.

⁸⁸ Klaudy 2006: 35.

Nyelvünkben számos, a japán kultúrával kapcsolatos reália található: ilyen a „szamuráj”, a „gésa”, a „szusi”, a „kimonó”, de bizonyos harcművészet-specifikus szavak is fordítás nélkül kerültek át, mint a „karate”, a „szumó”, a „tatami” stb. A reáliák bekerülése egy másik nyelvbe „két távoli nyelvközösség megismerő-megnevező folyamata”,⁸⁹ amelyek gazdagítják egymás kultúráját. Így habár a reáliákat összességében pozitív jelenséggént értékelhetjük, a fordítók számára – különösen a harcművészeti terminológia magyar nyelvre való átültetésében – igencsak nagy fejtörést okoz.

Ebbe a kategóriába tartoznak tehát azok a technikák, amelyek reáliákon alapulnak, és kiegészítő kulturális ismeretek, a közös kontextus hiányában bár elmagyarázhatók, de nem fordíthatók le egyetlen megfelelő kifejezéssel (VII. melléklet). Hasonló az előző kategóriához, csak azzal a különbséggel, hogy ez esetben még nem sikerült olyan fordítást találni, amely a technika koncepcióját megfelelően visszaadná.

Pontosan ilyen a *tomoe nage* 巴投, magyar fordításában „fejen átdobás” elnevezés. Ez tipikusan egy olyan technika, amely a kulturális korlátok miatt egyszerűen lefordíthatatlan – ugyanis a koncepciója egy reálián alapul.⁹⁰ A *tomoe* 巴 szó a nagyszótár definíciójában: „kettő vagy több, szimmetrikusan elhelyezkedő, egymásba fonódó ebihalszerű minta”.⁹¹ Bár maga a kifejezés ismeretlen, a meghatározás pedig talán nehezen kézzelfogható, mégis úgy gondolom, minden ember tisztában van a *tomoe* fogalmával, aki már látta valaha a kínai *yīn-yáng* 阴阳 (japánul *in ’yō* 陰陽) szimbólumot. Ezt ugyanis szintén egy *tomoe* alkotja: ☯.

Japán szemmel nézve a *tomoe* tökéletesen kifejezi a technika koncepcióját, mivel a dobás során a támadó és a védekező testhelyezete egy *tomoe* alakra emlékeztet. Ennek ellenére, aki nem ismeri a *tomoe* jelentését (még ha magát az alakzatot látta is már), aligha fog erre asszociálni a technika neve hallatán – mégpedig pontosan azért, mert nincs a magyar nyelvben a *tomoe* fogalmával megegyező kifejezés.

Még ennél is nagyobb problémát okoz a magyarul csak „lábkulccsal (lábfonással) végrehajtott dobás”⁹² elnevezésű *kawazu gake* 河津掛 technika, amely-

⁸⁹ Klaudy 2006: 34.

⁹⁰ Tulajdonképpen ez a kifejezés annyira jól rámutat a nehézségekre, hogy egy kis játékosággal akár „*tomoetalány*” néven is hívhatnánk magát a problémakört.

⁹¹ Varrók 2015: 908.

⁹² A magyar név szintén Galla Ferenctől származik. Habár az elnevezés kifejező, nem adja vissza teljesen a technika lényegét: egy „vetődéses”, japánul *sutemi waza* 捨身技

nek még a japán jelentése sem teljesen egyértelmű. A *jūdō* dobásait (azok végrehajtását, variációit és eredetét) részletesen taglaló *Kodokan Judo: Throwing Techniques* című könyvében Daigo Toshirō 醍醐敏郎 – tizedik *dan* fokozattal⁹³ rendelkező szerző – szintén kifejti, hogy az elnevezés (japán) etimológiájára több elmélet is létezik. Ebben a munkában Daigo a *kawazu* kifejezést a „béka” régies alakjára vezeti vissza,⁹⁴ amely olvasatában szintén *kawazu* 蛙.⁹⁵

Ezt az etimológiát alátámasztandó, Daigo az úgynevezett *Chōjū giga* 鳥獣戯画 című, a XII. századból fennmaradt, emberi tevékenységeket végző vadállatokat ábrázoló tekercsképet (*emakimono* 絵巻物) hozza fel példának,⁹⁶ amelyben az egyik ábrázoláson egy béka (*kawazu* 蛙) folytat *sumō* 相撲 birkózást egy nyúllal.⁹⁷

A legnagyobb problémám ezzel az elmélettel az, hogy a békát leíró *kawazu* 蛙 *kanji* nem egyezik meg a *kawazu gake* 河津掛 technika elnevezésében leírt *kawazu* 河津 írásjegyekkel. Fontos megjegyezni továbbá, hogy a *kawazu gake* technika, hasonló végrehajtással nemcsak a *jūdō*-ban, hanem a *sumō* technikái között is megtalálható,⁹⁸ amelynek eredete valószínűleg a *Soga monogatari* 曽我物語 című japán krónikáig nyúlik vissza.⁹⁹ Az egyik fejezet ugyanis említést tesz egy Kawazu Sukeyasu 河津祐泰 nevű samurájáról, aki legyőzi Matano Kagehisa 俣野景久 nevű ellenfelét egy *sumō*-küzdelemben.¹⁰⁰

Kiemelendő, hogy a *kawazu gake* 河津掛 technika írásjegyei megegyeznek a Kawazu Sukeyasu 河津祐泰 nevében használtakkal. Tény az is, hogy míg a *kawazu gake* nemcsak a *jūdō*-ban, hanem a *sumō*-ban is megtalálható, addig Kawazu Sukeyasu neve többek között *sumō*-birkózóként maradt fenn – a *jūdō*-

technikáról van szó, amelyre a fordítás azonban nem tesz utalást. Továbbá szerettem volna szemléltetni a *jūdō*-terminológiában található reáliák sokszínűségét, ezért is soroltam inkább ebbe a kategóriába, az *Ekvivalensként szolgáló helytelen technikai fordítások* helyett (Gottner 2018: 34).

⁹³ Ez a legmagasabb elérhető *dan* fokozat a Kōdōkan *jūdō*-ban. Mindössze tizenöt fő kapta meg eddig ezt a rangot (Kōdōkan Jūdō Institute 2017: *Kōdōkan no dendō*).

⁹⁴ Daigo 2005: 284.

⁹⁵ Varrók 2015: 267.

⁹⁶ Daigo 2005: 284.

⁹⁷ *Chōjū giga*: *kawazu to usagi no sumō*.

⁹⁸ *Nihon sumō kyōkai*: *kimarite kawazu gake*.

⁹⁹ A mű magyar fordításban *A Szoga fivérek krónikája* címmel jelent meg 2005-ben a Szenzár Kiadó gondozásában. Sajnálatos módon a fordítás nem eredeti japán, hanem a *The Tale of the Soga Brothers* című angol nyelvű kiadáson alapul (Kárpáti 2005).

¹⁰⁰ Kárpáti 2005: 68–70.

tól teljesen függetlenül. Fontos megjegyezni továbbá, hogy a Kōdōkan *jūdō* oktatási anyagában a *kawazu gake* 河津掛 az úgynevezett *Shinmeishō no waza* 新名称の技, magyarul az „Újonnan elnevezett technikák” csoportjába tartozik, amely eredetileg nem volt része a *jūdō*-nak, hanem csak később lett hozzáadva a jelenlegi tananyaghoz.¹⁰¹ Ez megerősíti azt a feltételezést, hogy a *kawazu gake* már előbb megtalálható volt a *sumō*-ban (és talán pont a *sumō*-ból került át a Kōdōkan *jūdō*-ba). Több mint valószínű tehát, hogy a *kawazu gake* 河津掛 elnevezés nem a nyulakkal birkózó békáktól, hanem Kawazu Sukeyasu 河津祐泰 legendás küzdelméből ered.¹⁰²

Mindez pedig azt jelenti, hogy a *kawazu gake* elnevezésben szereplő *kawazu* 河津 kifejezés nemcsak egyszerűen egy reália, hanem egy jelentéstől teljesen függetlenül, a hangzás alapján használt úgynevezett *ateji* 当字 összetételből álló személynév – és mint ilyennek, nem is létezhet magyar fordítása, mert az elnevezés nem egy technikai koncepcióra épül, hanem a *Soga monogatari* krónikára, pontosabban a benne szereplő Kawazu Sukeyasu személyére. Ez ismét olyan elnevezés, amelynek megértése a krónika elolvasása, azaz konkrét kulturális ismeret nélkül nem lehetséges.

Nagyon körültekintően kell tehát eljárni a reáliák fordításával. Amennyiben a technika nem adható vissza egyetlen szóval, úgy lehetséges volna egy ekvivalenst találni rá és valamilyen formában elmagyarázni, kiegészíteni a hiányzó háttértudást: tulajdonképpen egy bővebb magyarázat minden esetben szerencsés, ha tartalmilag egyáltalán nem egyezik az eredeti és a lefordított kifejezés. Ez már csak azért is fontos, mert „ha a reáliát egyszerűen transzliteráljuk a célnyelvre, akkor lábjegyzetek nélkül értelmezhetetlen lesz a fordítás”.¹⁰³

Ha az elnevezés olyan reálián alapul, mint a *tomoe nage* 巴投, akkor több megoldás is elképzelhető. Az első esetben kereshetünk a szónak egy ekvivalenst, amely a technika lényegét leírja. Habár ennek tükrében a „fejen átdobás” ezt a funkciót (még ha nem is tökéletesen) ellátja. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem érdemes kutatni egy pontosabb ekvivalens után.

Második megoldás, hogy az adott szóban a reáliát meghagyjuk: ez esetben a technika a „*tomoe*dobás” nevet kapná. Természetesen ilyenkor az első adandó alkalommal tisztázni kell a *tomoe* jelentését és koncepcióját. Ugyanez lehet

¹⁰¹ Kano 2013: 59. 106–107.

¹⁰² Ez a küzdelem egyébként előkelő helyen maradhatott fenn a japán köztudatban, hiszen olyan művészek is megörökítették Kawazu küzdelmét, mint a híres *ukiyo-e* 浮世絵 festő Utagawa Hiroshige 歌川広重 (The British Museum: *Soga monogatari zue*).

¹⁰³ Klaudy 2006: 36.

az ideális megoldás a *kawazu gake* esetében, hiszen mivel (valószínűleg) egy névről van szó, így megfelelő fordítás a *kawazu* szóra amúgy sem lehetséges.

A harmadik eshetőség, hogy az ismeretlen reáliát egy már közismert reáliával helyettesítjük. Ez kézenfekvő megoldás lehet, hiszen az idők során a két nyelv közötti interakciónak köszönhetően felhalmozódnak ismeretek egymás reáliáinak a tartalmáról, és kialakul köztük egy értékelő viszony a másik nyelv reáliáival kapcsolatban.¹⁰⁴

Ez a megoldás figyelhető meg a magyar *karate*terminológiában is, az úgynevezett *shiko dachi* 四股立 alapállás lefordítása során. Az eredeti japán jelentést és a mögötte húzódó koncepciót nehéz egyetlen szóban elmagyarázni, ezért a következő módszert alkalmazták: mivel az állás maga a *sumō*birkózók alapállásaként gyakran látható – *sumō*birkózót pedig valószínűleg minden ember látott, ha másképp nem, a televízóban –, ezért egész egyszerűen „kölcsönvették” a már elterjedt *sumō* fogalmát, és a *shiko dachi* 四股立 fordításaként a „sumo állás” kifejezést használták.¹⁰⁵ Így egy ismeretlen reáliát egy másik, már ismert reáliával tettek érthetővé.

Ahogy arra korábban rámutattam, a *tomoe* 巴 formája közismert, csak éppen a hivatalos megnevezése nem köztudott: mivel a *yīn-yáng* tulajdonképpen egy *tomoe*forma, a szimbólum pedig széles körben elterjedt, ezért a *tomoe nage* 巴投 fordítása a „*shiko dachi* – sumóállás” analógiát követve lehetne akár „*yīn-yáng* dobás” is.

Így a magyar kifejezést meghallva az olvasóban kialakul egyfajta asszociáció a szimbólummal – ráadásul nagyjából ugyanaz az asszociáció, amely egy forrásnyelvi, japán beszélőnek a *tomoe* hallatán (ami a sikeres fordítás ismérve), mivel mindkét fogalom ugyanazt a szimbólumot írja le. Ezáltal a magyar olvasónak automatikusan lesz valami fogalma a technika mibenlétéről csupán az elnevezés alapján. Természetesen itt szintén érdemes tisztázni valamilyen formában, hogy a *yīn-yáng* is a *tomoe* egyik fajtája.

Ezáltal, ha nem is megkerülhető, de valamiképpen megoldható lehetne a reáliák kezelése, hiszen egyszerre jelenítettük meg a technika koncepcióját, és próbálkoztunk meg a reália mögött húzódó kulturális ismeretek közvetítésével. Ugyanakkor ez kétélű fegyver, ugyanis ha egy forrásnyelvi reáliát meg-

¹⁰⁴ Klaudy 2006: 36–37.

¹⁰⁵ Zsolt 2007: 17; Adámy 2002: 270.

próbálunk egy hasonló funkciójú célnyelvi reáliának megfeleltetni, akkor elveszíthetjük azt az ismeretközlő, kultúragazdagító szerepét a fordításnak, amely a reáliák egyik fő pozitívuma.¹⁰⁶

Összefoglalás

Tanulmányomban röviden bemutattam a japán *jūdō*terminológia magyar fordításának kialakulását és forrásait, majd kategóriákba sorolva részletesen kifejtettem a jelenlegi fordítás problémás részeit, egyúttal igyekeztem néhány támpontot is felvázolni a problémák megoldásához.

A magyar terminológia elsősorban Vincze Tibornak köszönhető, amelynek további fejlesztéséért Galla Ferenc tett a legtöbbet. Az első (és máig egyetlen) *jūdō*szakszótárat Plavec Tamás írta az akkor létező terminológia összegyűjtésével. A jelenlegi fordítások részben a XX. század eleji angol (vagy német) nyelvű irodalomból lefordított, részben a hazai birkózásból kölcsönzött, részben a kétezres években Andreas Schäfer német kiadványából átfordított, részben pedig a hazai *jūdō*kák (a technikák működésének megfigyelésén alapuló) saját következtetéseiből született meg.

Statisztikailag, a száraz számadatok felől megközelítve: a jelenlegi 100 technikából álló *jūdō*terminológia 87%-ának van magyar fordítása. A technikák 13%-a vár még lefordításra (VIII. melléklet).¹⁰⁷ A lefordított 87 japán technika magyar elnevezésének mintegy 29%-a *helyes* vagy *szinte helyes*, ám 34%-a teljességgel *helytelen*.¹⁰⁸ Az elnevezésekből 13% olyan módon helytelen, hogy *hibás analógián alapuló, inkonzisztens* technikai fordítás, 36% pedig hiába helytelen, mégis *ekvivalensként* szolgálhat. A technikai elnevezések 6%-a *reálián* alapul,¹⁰⁹ ezek lefordítása komoly kihívást jelent majd a jövőbeli fordítók számára.

A *helyes* vagy *szinte helyes* technikai fordítások legfeljebb némi pontosítást vagy kiegészítést igényelnek. A *helytelen* fordítások teljes egészében cserére

¹⁰⁶ Klaudy 2006: 36.

¹⁰⁷ Ez pontosan 13 technika (Ld. VIII melléklet).

¹⁰⁸ Természetesen egy technikának több fordítása is elterjedhetett, amelyek közül az egyik *helyes*, a másik pedig nem. A statisztikában (és a mellékletekben) az összes ilyen fordítást feltüntettem, a százalékos arányokat pedig a 87 lefordított technikához viszonyítva adtam meg. Így fordulhatnak elő összességében a 100%-ot meghaladó részadatok, mert egyetlen japán kifejezés több magyar fordítása egyszerre több kategóriát is erősíthet.

¹⁰⁹ Ez szerencsére mindössze öt technika (ld. VII. melléklet).

szorulnak. Az *inkonzisztens* fordítások esetén először fontos tisztázni az alapfogalmakat és az alapján a megfelelő analógiát használni, figyelembe véve, hogy egy kifejezésnek több fordítása is lehetséges – kontextustól függően.

A helytelen, de mégis *ekvivalens*ként funkcionáló fordítások lecserélhetők egy helyesebb formára – ez esetben érdemes figyelembe venni a „kvázihelyesség” problémájának az eshetőségét. Ellenkező esetben az ekvivalens meghagyásakor mindenképpen érdemes kifejtetni (akár lábjegyzetben) a szó eredeti jelentését is.

A *reálián* alapuló, eddig elfogadható ekvivalenssel nem rendelkező fordítások esetén lehet keresni egy hozzávetőlegesen megfelelő ekvivalenst, meghagyni a reáliát (amennyiben valamilyen módon a reália magyarázata megtörténik), vagy pedig egy más, ismert reália segítségével kell ekvivalenst teremteni.

Ezek természetesen csak ajánlások, egyik sem tekinthető kötelező érvényű előírásnak: végtére is a fordító döntése, melyik megoldást választja. Személyes véleményem szerint a legideálisabb megoldás egy teljesen új, a fenti irányelvek mentén elkészített *jūdō*szótár lenne, amely új alapokra helyezné a magyar terminológiát.

Egy ilyen szótár azonban – az eddigiektől eltérően – nem egyszerűen egy japán kifejezésre egyetlen magyar ekvivalenst megadó, kvázi-„szószedet” legyen. Sokkal hatékonyabbnak talállok egy olyan enciklopédikus felépítésű szótárt, mint amilyen a Kawamura Teizō 川村禎三 és Daigo Toshirō 醍醐敏郎 által szerkesztett japán és angol nyelvű *Kōdōkan New Japanese-English Dictionary of Judo* (japánul: *Waei Taishō Jūdō-yōgo ko-jiten* 和英対照柔道用語小辞典).

Ez a figyelemre méltó munka két fő részből épül fel: az első részében a *kanjikkal* írt fogalmakhoz (amely mellett zárójelben meg van adva az adott szó *rōmaji* ローマ字 átírása is) egy japán nyelvű definíció is tartozik – tulajdonképpen egynyelvű szakszótárként funkcionálva.¹¹⁰ A második részben pedig a csak *rōmaji* átírással írt japán elnevezésekhez nemcsak az angol nyelvű ekvivalenseket, hanem egy rövid, néhány soros leírást is mellékeltek az első rész japán nyelvű szövegének megfelelően.¹¹¹

Amíg azonban Kawamura és Daigo szótára ezekben a leírásokban az adott technika végrehajtását taglalja, addig én úgy gondolom, hogy ezt a helyet érdekesebb volna nyelvi magyarázatokkal kitölteni, például a *seoi* 背負 vagy

¹¹⁰ Kawamura–Daigo 2000: 9–52.

¹¹¹ Kawamura–Daigo 2000: 63–139.

a *tomoe* 巴 fogalmának tisztázásával, esetleg a *kawazu* 河津 szó eredetének az ismertetésével. A különösebb magyarázatra nem szoruló fordításoknál pedig, lehetőség nyílik a kifejezés eredetét vagy egyéb technikai, történelmi, kulturális kiegészítő információt mellékelni a szócikkhez.

Célravezetőbbnek találok továbbá az (ilyen formátumú szótárakban és enciklopédiákban általában alkalmazott) alfabetikus sorrend helyett a szótár tematikus felosztását. Ez persze több szerkesztési munkával jár, de egyben átláthatóbbá teszi a *jūdō* technikai rendszerét, jobban segít az olvasónak eligazodni a különböző elnevezések rengetegében. Fontos lenne külön egy „Alapfogalmak” szekcióban összegyűjteni az olyan kardinális technikai kifejezéseket, mint a *waza* 技, *nage* 投, *otoshi* 落, *taoshi* 倒, *harai* 払, *kari* 刈, *kake* 掛, *kaeshi* 返, *kuruma* 車, *wakare* 分, *tsurikomi* 釣込, *makikomi* 巻込, *osaekomi* 抑込, *katame* 固, *karami* 絡 *shime* 絞 stb. Ugyanebből kiindulva egy „Kulturális kifejezések” részre is szükség lenne, amelybe a *tatami* 畳, *dōgi* 道着, *dōjō* 道場 stb. fogalmak gyűjthetők össze, illetve előzetesen egyes reáliák *tomoe* 巴, *jūji* 十字, *kesa* 袈裟 stb. tisztázására is lehetőség nyílna.

Szintén lehetne a *jūdō*-ban használt technikákban megjelenő testrészeket (*koshi* 腰, *kata* 肩, *te* 手, *ude* 腕, *ashi* 足 stb.) is ismertetni, vagy akár a *dōgi* részeit (*eri* 襟, *sode* 袖, *obi* 帯 stb.), esetleg a versenykifejezéseket és vezényszavakat (*ippon* 一本, *waza-ari* 技有, *shido* 示度, *hajime* 始め, *soremade* 其れまで stb.) összegyűjteni – ezekkel a pluszfejezetekkel máris többet kapunk egy egyszerű technikai szószedetnél. A témakörök szerinti csoportosítás pedig sokkal nagyobb segítséget nyújt a laikus érdeklődők számára, mint egyszerűen alfabetikus sorrendben minden technikát, kifejezést, kulturális fogalmat rájuk ömlesztteni.

Lényegesnek találok továbbá a japán írásjegyek, azaz a *kanjik* használatát minden szócikknél: nemcsak azért, hogy a homonimákból adódó problémák (pl. *kata* 形 肩 片) egyszerűen kiküszöbölhetők legyenek, hanem mert így a japán nyelvtanulók vagy a *jūdō* technikái és szakszargonja iránt érdeklődő nyelvészek, fordítók is haszonnal forgathatnák a kiadványt.¹¹² A konkrét szócikkeken kívül ugyancsak lehetőség nyílna olyan kisebb fejezeteket is össze-

¹¹² A *budō*-kutatás egyik nagy problémája, hogy pont a laikusok által írt (és ebből fakadóan a tudományosság mércéjét még csak alulról sem súroló) könyveknek „köszönhetően” nehéz komolyan venni, mint tudományos területet a japanológián belül. Ezen csak úgy lehet változtatni, ha a jövőben tudományos igényességű kiadványok jelennek meg a *budō*-ról, amelyek nemcsak a laikusokat segítik, hanem teljes értékű szakirodalmként is felhasználhatók a kutatók számára.

állítani, amelyek a japán nyelv és a terminológia sajátosságaiba (például kiejtés, írásrendszer, a technikákban megjelenő *rendaku* 連濁 jelensége stb.), a *jūdō* történetébe vagy éppen a Kōdōkan oktatási rendszerébe, filozófiájába engednek bevezetést. Természetesen ehhez szükség lesz a japán nyelvben és a *jūdō* technikáiban, történetében, eszmeiségében egyaránt járatos fordítókra vagy egy ilyen szempontok alapján válogatott szerzői csapatra.

Hogy aztán a terminológia megreformálására indul-e kezdeményezés, sikerrel jár-e, egyáltalán van-e igény arra, hogy új fejezet nyíljon a magyar *jūdō*terminológia történetében, arra majd csak a jövő fogja megadni a választ. Ennek a tanulmánynak a célja, az első lépés megtétele lenne ezen a hosszú, rögös úton – hiszen mint láthatjuk, minden eszközünk adott a sikerhez.

Elsődleges források

- Adámy István 2002. *Kyokushin karate I: A legerősebb karate alapjai*. Debrecen: Lunarimpex.
- Borbély Attila – Jóvér Béla 1991. *Szamuraók útján: A budo sportok kézikönyve*. Budapest: Sport Kiadó.
- Cselőtei Lajos 1920. *A japánrendszerű torna alapgyakorlatai*. Budapest: Stephaneum Nyomda Rt.
- Galla Ferenc – Horváth István 1973. *Judo övvizsgák*. Budapest: Sport Kiadó.
- Galla Ferenc 1969. *Cselgáncs (judo) és önvédelem (aikido)*. Budapest: Sport Kiadó.
- Hancock, Harrie Irving 1903. *Japanese Physical Training: The System of Exercise, Diet and General Mode of Living that has made the Mikado's People the Healthiest, Strongest, and Happiest Men and Women in the World*. New York–London: G. P. Putnam's Sons.
- Hancock, Harrie Irving 1904. *Jiu-Jitsu Combat Tricks: Japanese Feats of Attack and Defense in Personal Encounter*. New York–London: G. P. Putnam's Sons.
- Kano, Jigoro 2005. *Mind over muscle: Writings from the Founder of Judo*. Tokió–London–New York: Kodansha International.
- Kárpáti Gábor Csaba (szerk.) 2005. *A Szoga fivérek krónikája*. Budapest: Szenzár Kiadó.
- Kelemen István 1984. *Ju-jitsu (nem csak) nőknek*. Budapest: Sportpropaganda Vállalat.
- Nagy György – Ósze Attila 2014. *Judo kyu vizsgák*. Budapest: Magyar Judo Szövetség.
- Neidenbach Emil 1931. *Testgyakorlás és tudomány*. Budapest: Szerzői Kiadás.
- Országos Testnevelési Tanács 1926a. *Támadó és védősportok: Cselgáncs (jiu-jitsu)*. [Testnevelési utasítás II. rész: Testnevelési és Sportágak 6-C.] Budapest: Stádium Sajtóvállalat és Részvénytársaság.
- Országos Testnevelési Tanács 1926b. *A görög-római birkózás*. [Testnevelési utasítás II. rész: Testnevelési és Sportágak 6-A.] Budapest: Stádium Sajtóvállalat és Részvénytársaság.
- Plavec Tamás – Bíró Norbert 2012. *Új judo kisenciklopédia*. Cegléd: E-book Könyvház és Kiadó.
- Plavec Tamás 1988. *Judo kisenciklopédia*. Budapest: Hungaria Sport.

- Sasaki Kichisaburo 1907. *Djudo: a japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere*. Ford. Speidl Zoltán. Budapest: Hornyánszky.
- Schäfer, Andreas 2006. *Judo*. Ford. Tóth Péter. Budapest: Cser Kiadó.
- Vincent T. [Vincze Tibor] 1932. „A dzsiu-dzsicu.” In: Pálffy György (szerk.): *Sport és játék*. Budapest: Enciklopédia, 171–179.
- Vincze Tibor 1957. *Cselgáncs (judo)*. Budapest: Sport Kiadó.
- Zsolt Péter 2007. *Japán–Magyar karate szakszótár*. Budapest: Hunor.

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Daigo, Toshiro 2005. *Kodokan Judo: Throwing Techniques*. Tokió–London–New York: Kodansha International.
- Frühstück, Sabine – Manzenreiter, Wolfram 2001. „Neverland lost: Judo cultures in Austria, Japan, and elsewhere struggling for cultural hegemony” In: Befu, Harumi – Guichard-Anguis, Sylvie (eds.): *Globalizing Japan: Ethnography of the Japanese presence in Asia, Europe, and America*. London–New York: Routledge, 69–95.
- Gottner Richárd Gábor 2018. *A japán jūdō és jūjutsu terminológia magyarra fordításának fejlődése és kérdései*. (Mesterszakos szakdolgozat, Károli Gáspár Református Egyetem.)
- Gottner Richárd Gábor 2019. „A japán jūdō-terminológia magyarra fordításának változásai a kezdetektől: Avagy djudótól a cselgáncsig” In: Doma Petra – Takó Ferenc (szerk.) „Közel, s Távolság” IX. Az Eötvös Collegium Orientalisztika Műhely éves konferenciájának előadásaiból 2018. Budapest: Eötvös Collegium, 243–266.
- Green, Thomas A. 2010. „Invented traditions” In: Green, Thomas A. – Svinth, Joseph R. (eds.): *Martial Arts of the World: An Encyclopedia of History and Innovation*. Santa Barbara: ABC-CLIO, 428–432.
- Kano, Jigoro 2013. *Kodokan judo*. Tokió–London–New York: Kodansha International.
- Kawamura Teizō 川村禎三 – Daigo Toshirō 醍醐敏郎 2000. *Waei Taishō Jūdō-yōgo kojiten* 和英対照柔道用語小辞典 [Kōdōkan New Japanese-English Dictionary of Judo]. Tokió: Kōdōkan.
- Klaudy Kinga 2006. *Bevezetés a fordítás elméletébe*. Budapest: Scholastica.
- Kremser Péter 2009. *Birkózósportunk története: A kezdetektől Trianonig*. Szeged: Magánkiadás.
- Mol, Serge 2001. *Classical Fighting Arts of Japan: a complete guide to koryu jujutsu*. Tokió–London–New York: Kodansha International.
- Szabó Balázs 2012–2013. „A Cselgáncs történeti alapjai: Dzsúdzsucu a japán harcművészeti kutatásban.” *Kalokagathia* 1: 112–125.
- Tomiki Kenji 富木謙治 1958. *Kōdōkan Goshinjutsu* 講道館護身術 [Kōdōkan önvédelmi technikák]. Tokió: Baseball Magazine-sha.
- Uozumi Takashi 魚住孝至 2013. *Budō no rekishi to sono seishin* 武道の歴史とその精神 [A budō történelme és szellemisége]. Katsuura: Kokusai Budō Daigaku, Budō-sport kagaku kenkyūsho.
- Varrók Ilona (főszerk.) 2015. *Japán–magyar nagyszótár*. Budapest: Japán Stúdiók Alapítvány.

Internetes források

Chōjū giga. *kawazu to usagi no sumō* 蛙と兎の相撲.

<https://j-art.hix05.com/10choju/choju05.html> (utolsó letöltés: 2019.09.14.)

IOC Media Relations Teams 2020. *IOC, IPC, Tokyo 2020 organising committee and Tokyo Metropolitan Government announce new dates for the Olympic and Paralympic games Tokyo 2020*

<https://www.olympic.org/news/ioc-ipc-tokyo-2020-organising-committee-and-tokyo-metropolitan-government-announce-new-dates-for-the-olympic-and-paralympic-games-tokyo-2020> (utolsó letöltés: 2020.04.20.)

Jisho.org. *kaesu* 返す.

<https://jisho.org/word/%E8%BF%94%E3%81%99> (utolsó letöltés: 2019.09.13.)

Jisho.org. *kujiku* 挫く.

<https://jisho.org/search/%E6%8C%AB%20%23kanji> (utolsó letöltés: 2019.10.02.)

Kōdōkan Jūdō Institute 2017. *Jūdō waza meishō ichiran* 柔道技名称一覧.

<http://kodokanjudoinstitution.org/waza/list/> (utolsó letöltés: 2019.08.24.)

Kōdōkan Jūdō Institute 2017. *Kōdōkan no dendō* 講道館の殿堂.

<http://kodokanjudoinstitution.org/doctrine/palace/> (utolsó letöltés: 2019.09.14.)

Nihon sumō kyōkai. *kimarite kawazu gake* 決まり手・河津掛.

<http://www.sumo.or.jp/SekitorikunNewTop/kimarite82#ctop> (utolsó letöltés: 2019.09.14.)

Testnevelési Egyetem 2018. *Elhunyt Dr. Galla Ferenc*.

<https://tf.hu/hirek/3204-elhunyt-dr-galla-ferenc> (utolsó letöltés: 2019.08.24.)

The British Museum. *Soga monogatari zue* 曾我物語図絵.

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_detail.s.aspx?objectId=782925&partId=1 (utolsó letöltés: 2019.09.14.)

Mellékletek

I. Melléklet

A Kōdōkan *jūdō* hivatalos technikái, japán (*kanji*) írásjegyekkel, latin betűs (*rōmaji*) átírással és magyar fordítással. A szürkével jelölt tételek azokat a fordításokat jelölik, amelyek Vincze Tibortól származnak, és többé-kevésbé napjainkban is használatban vannak.

Kanji	Rōmaji	Fordítás
背負投	<i>Seoi nage</i>	Válldobás
一本背負投	<i>Ippon seoi nage</i>	Válldobás karhúzással / egykaros válldobás
背負落	<i>Seoi otoshi</i>	Válldobás térdelve / támasztott válldobás
体落	<i>Tai otoshi</i>	Támasztott gáncsdobás
肩車	<i>Kata guruma</i>	Emelő válldobás
浮落	<i>Uki otoshi</i>	Hullámdobás / hullámdobás térdelve
隅落	<i>Sumi otoshi</i>	Sarok dobás/ledöntés
掬投	<i>Sukui nage</i>	Oldalsó páros lábfelrántás
帯落	<i>Obi otoshi</i>	Öv-csípődobás
帯取返	<i>Obitori gaeshi</i>	–
双手刈	<i>Morote gari</i>	Kétlábás lábfelszedés
朽木倒	<i>Kuchiki taoshi</i>	Nagy belső horog térdfogással
踵返	<i>Kibisu gaeshi</i>	Külső lábfogási technika
小内返	<i>Ko-uchi gaeshi</i>	–
内股透	<i>Uchi mata sukashi</i>	–
山嵐	<i>Yama arashi</i>	Külső combdobás
大腰	<i>Ō-goshi</i>	Nagy csípődobás
浮腰	<i>Uki goshi</i>	Kis csípődobás / lebegő csípődobás
払腰	<i>Harai goshi</i>	Kaszáló csípődobás
釣込腰	<i>Tsurikomi goshi</i>	Süllyesztett csípődobás
袖釣込腰	<i>Sode tsurikomi goshi</i>	Süllyesztett csípődobás kabátujjfogással

釣腰	<i>Tsuri goshi</i>	Emelő csípődobás / csípődobás övfogással
跳腰	<i>Hane goshi</i>	Lábtámaszos csípődobás
移腰	<i>Utsuri goshi</i>	Oldalsó csípőkiemelés
後腰	<i>Ushiro goshi</i>	Hátsó csípőkiemelés
腰車	<i>Koshi guruma</i>	Csípőkördobás
抱上	<i>Daki age</i>	Átkaroló felemelés
膝車	<i>Hiza guruma</i>	Térdingatás
支釣込足	<i>Sasae tsurikomi ashi</i>	Bokaingatás előre / támasztott emelő lábdobás
払釣込足	<i>Harai tsurikomi ashi</i>	Bokaingatás / bokadobás hátra
出足払	<i>De ashi barai</i>	Bokaingatás / bokadobás előre/keresztlépésre
送足払	<i>Okuri ashi barai</i>	Bokaingatás oldalt / bokadobás utánlépéssel
燕返	<i>Tsubame gaeshi</i>	Fecske átfordítás (lábbal)
小内刈	<i>Ko-uchi gari</i>	Kis belső horog
大内刈	<i>Ō-uchi gari</i>	Nagy belső horog
大内返	<i>Ō-uchi gaeshi</i>	–
小外刈	<i>Ko-soto gari</i>	Kis külső horog
小外掛	<i>Ko-soto gake</i>	Kis külső ledöntés
大外刈	<i>Ō-soto gari</i>	Külső kaszálódobás / nagy külső horog
大外落	<i>Ō-soto otoshi</i>	Külső gáncs / nagy külső ledöntés
大外車	<i>Ō-soto guruma</i>	Külső kaszáló körgáncs / nagy külső horog két lábra
大外返	<i>Ō-soto gaeshi</i>	–
足車	<i>Ashi guruma</i>	Kaszáló körgáncs
大車	<i>Ō-guruma</i>	Combtámaszos csípődobás
内股	<i>Uchi mata</i>	Belső combdobás
内股返	<i>Uchi mata gaeshi</i>	–
跳腰返	<i>Hane goshi gaeshi</i>	–
払腰返	<i>Harai goshi gaeshi</i>	–
巴投	<i>Tomoe nage</i>	Fejen átdobás

裏投	<i>Ura nage</i>	Hajítás
隅返	<i>Sumi gaeshi</i>	Lábszárdobás/lábszárátforgatás
引込返	<i>Hikkomi gaeshi</i>	Lábszárátforgatás / egyidejű talajra érkezés
俵返	<i>Tawara gaeshi</i>	Zsákdobás
浮技	<i>Uki waza</i>	Hullámlerántás
横落	<i>Yoko otoshi</i>	Hullámdobás állva / hullámlerántás oldalra
谷落	<i>Tani otoshi</i>	Külső horogledöntés / „Esés a völgybe”
横車	<i>Yoko guruma</i>	Kördobás
横掛	<i>Yoko gake</i>	Bokalerántás/bokaledöntés
抱分	<i>Daki wakare</i>	–
横分	<i>Yoko wakare</i>	Külső comblerántás
外巻込	<i>Soto makikomi</i>	Külső kardobás vetődéssel
内巻込	<i>Uchi makikomi</i>	Belső kardobás vetődéssel
跳巻込	<i>Hane makikomi</i>	Lábtámaszos csípődobás vetődéssel
払巻込	<i>Harai makikomi</i>	–
内股巻込	<i>Uchi mata makikomi</i>	–
大外巻込	<i>Ō-soto makikomi</i>	Nagy külső vetődéses horogdobás
蟹挟	<i>Kani basami</i>	Olló ráugrás
河津掛	<i>Kawazu gake</i>	Lábkulccsal (lábfonással) végrehajtott dobás
袈裟固	<i>Kesa gatame</i>	Rézsútos leszorítás
崩袈裟固	<i>Kuzure kesa gatame</i>	Variált rézsútos leszorítás
後袈裟固	<i>Ushiro kesa gatame</i>	Hátsó rézsútos leszorítás
肩固	<i>Kata gatame</i>	Rézsútos / vállrögzítéssel leszorítás karpréssel
上四方固	<i>Kami shihō gatame</i>	Fej felőli leszorítás
崩上四方固	<i>Kuzure kami shihō gatame</i>	Fej felőli leszorítás nyakfogással
横四方固	<i>Yoko shihō gatame</i>	Oldalsó leszorítás
縦四方固	<i>Tate shihō gatame</i>	Lovagló leszorítás / leszorítás lovaglólülésből

浮固	<i>Uki gatame</i>	Leszorítás mellen / tédrögzítéses leszorítás
裏固	<i>Ura gatame</i>	Leszorítás láb felől
並十字紋	<i>Nami jūji jime</i>	Rendes/hagyományos keresztfojtás
逆十字紋	<i>Gyaku jūji jime</i>	Fordított keresztfojtás
片十字紋	<i>Kata jūji jime</i>	Félkaros/vegyes keresztfojtás
裸紋	<i>Hadaka jime</i>	Hátsó pusztahurok
送襟紋	<i>Okuri eri jime</i>	Hátsó kereszthurok/keresztfojtás
片羽紋	<i>Kataha jime</i>	Járomhurok
片手紋	<i>Katate jime</i>	Egykezes fojtás
両手紋	<i>Ryōte jime</i>	Kétkezes fojtás
袖車紋	<i>Sode guruma jime</i>	Támasztott hurok / fojtás kabátujjal
突込紋	<i>Tsukkomi jime</i>	Támasztó fojtás
三角紋	<i>Sankaku jime</i>	Háromszög fojtás
胴紋	<i>Dō jime</i>	Nyújtott lábkulcs
腕絡	<i>Ude garami</i>	Ellenoldalú felsőkulcs/karkulcs
腕挫十字固	<i>Ude hishigi jūji gatame</i>	Karfeszítés befogó lábon át/Kereszt karfeszítés
腕挫腕固	<i>Ude hishigi ude gatame</i>	Karfeszítés válltámasszal
腕挫膝固	<i>Ude hishigi hiza gatame</i>	Karfeszítés térdel
腕挫脇固	<i>Ude hishigi waki gatame</i>	Hónalj lezárás/vállfeszítés
腕挫腹固	<i>Ude hishigi hara gatame</i>	Karfeszítés hassal
腕挫足固	<i>Ude hishigi ashi gatame</i>	Karfeszítés lábbal
腕挫手固	<i>Ude hishigi te gatame</i>	–
腕挫三角固	<i>Ude hishigi sankaku gatame</i>	–
足絡	<i>Ashi garami</i>	Lábkulcs / karkulcs lábbal

II. melléklet

A birkózásból átvett technikai fordítások

Rōmaji	Fordítás	Birkózás terminológia
<i>Seoi nage</i>	Válldobás	Válldobás
<i>Kata guruma</i>	Emelő válldobás	Vállra emelés
<i>Sukui nage</i>	Oldalsó páros lábfelrántás	Kiemelés
<i>Ō-goshi</i>	Csípődobás derékfogással	Csípődobás derékfogással
<i>Uki goshi</i>	Kis csípődobás / lebegő csípődobás	Csípődobás
<i>Koshi guruma</i>	Csípődobás nyakfogással	Csípődobás nyakfogással
<i>Yoko wakare</i>	Külső kardobás vetődéssel	Kardobás
<i>Soto makikomi</i>	Belső kardobás vetődéssel	Kardobás
<i>Kani basami</i>	Olló ráugrás / páros lábolló	Lábolló
<i>Kuzure kesa gatame</i>	Rézsútos leszorítás karlezárással	Karlezárás
<i>Kataha jime</i>	Járomhurok	Járom
<i>Ude garami</i>	Ellenoldalú felsőkulcs / karkulcs	Karkulcs
<i>Ude hishigi jūji gatame</i>	Karfeszítés befogó lábon át / kereszt karfeszítés	Karfeszítés
<i>Ashi garami</i>	Lábkulcs / karkulcs lábbal	Lábkulcs

III. melléklet

Helyes vagy szinte helyes technikai fordítások

Kanji	Rōmaji	Fordítás
隅落	<i>Sumi otoshi</i>	Sarok dobás
大腰	<i>Ō-goshi</i>	Nagy csípődobás
浮腰	<i>Uki goshi</i>	Kis csípődobás / lebegő csípődobás
釣腰	<i>Tsuri goshi</i>	Emelő csípődobás

後腰	<i>Ushiro goshi</i>	Hátsó csípőkiemelés
腰車	<i>Koshi guruma</i>	Csípőkördobás
抱上	<i>Daki age</i>	Átkaroló felemelés
支釣込足	<i>Sasae tsurikomi ashi</i>	Támasztott emelő lábdobás
燕返	<i>Tsubame gaeshi</i>	Fecske átfordítás (lábbal)
内股	<i>Uchi mata</i>	Belső combdobás
谷落	<i>Tani otoshi</i>	„Esés a völgybe”
肩固	<i>Kata gatame</i>	Vállrögzítéses leszorítás karpréssel
横四方固	<i>Yoko shihō gatame</i>	Oldalsó leszorítás
並十字絞	<i>Nami jūji jime</i>	Rendes keresztfojtás
逆十字絞	<i>Gyaku jūji jime</i>	Fordított keresztfojtás
片十字絞	<i>Kata jūji jime</i>	Félkaros keresztfojtás
片手絞	<i>Katate jime</i>	Egykezes fojtás
両手絞	<i>Ryōte jime</i>	Kétkezes fojtás
袖車絞	<i>Sode guruma jime</i>	Fojtás kabátujjal
三角絞	<i>Sankaku jime</i>	Háromszög fojtás
腕挫十字固	<i>Ude hishigi jūji gatame</i>	Kereszt karfeszítés
腕挫膝固	<i>Ude hishigi hiza gatame</i>	Karfeszítés térdrel
腕挫脇固	<i>Ude hishigi waki gatame</i>	Hónalj lezárás
腕挫腹固	<i>Ude hishigi hara gatame</i>	Karfeszítés hassal
腕挫足固	<i>Ude hishigi ashi gatame</i>	Karfeszítés lábbal

IV. melléklet

Helytelen technikai fordítások

Kanji	Rōmaji	Fordítás
体落	<i>Tai otoshi</i>	Támasztott gáncsdobás
肩車	<i>Kata guruma</i>	Emelő válldobás
隅落	<i>Sumi otoshi</i>	Ledöntés
帯落	<i>Obi otoshi</i>	Öv-csípődobás
双手刈	<i>Morote gari</i>	Kétlábás lábfelszedés
朽木倒	<i>Kuchiki taoshi</i>	Nagy belső horog térdfogással
踵返	<i>Kibisu gaeshi</i>	Külső lábfogási technika

山嵐	<i>Yama arashi</i>	Külső combdobás
浮腰	<i>Uki goshi</i>	Kis csípődobás
移腰	<i>Utsuri goshi</i>	Oldalsó csípőkiemelés
膝車	<i>Hiza guruma</i>	Térdingatás
支釣込足	<i>Sasae tsurikomi ashi</i>	Bokaingatás előre
払釣込足	<i>Harai tsurikomi ashi</i>	Bokaingatás/bokadobás hátra
出足払	<i>De ashi barai</i>	Bokaingatás
送足払	<i>Okuri ashi barai</i>	Bokaingatás oldalt
大外車	<i>Ō-soto guruma</i>	Külső kaszáló körgáncs
足車	<i>Ashi guruma</i>	Kaszáló körgáncs
大車	<i>Ō-guruma</i>	Combátamaszos csípődobás
裏投	<i>Ura nage</i>	Hajítás
引込返	<i>Hikkomi gaeshi</i>	Lábszárátforgatás / egyidejű talajra érkezés
横車	<i>Yoko guruma</i>	Kördobás
肩固	<i>Kata gatame</i>	Rézsütös leszorítás karpréssel
裏固	<i>Ura gatame</i>	Leszorítás láb felől
裸絞	<i>Hadaka jime</i>	Hátsó pusztahurok
送襟絞	<i>Okuri eri jime</i>	Hátsó kereszthurok/keresztfojtás
片羽絞	<i>Kataha jime</i>	Járomhurok
胴絞	<i>Dō jime</i>	Nyújtott lábkulcs
腕挫腕固	<i>Ude hishigi ude gatame</i>	Karfeszítés válltámasszal
腕挫脇固	<i>Ude hishigi waki gatame</i>	Vállfeszítés
足絡	<i>Ashi garami</i>	Karkulcs lábbal

V. melléklet

Hibás analógián alapuló inkonzisztens technikai fordítások

Kanji	Rōmaji	Fordítás
払腰	<i>Harai goshi</i>	Kaszáló csípődobás
小内刈	<i>Ko-uchi gari</i>	Kis belső horog
大内刈	<i>Ō-uchi gari</i>	Nagy belső horog
小外刈	<i>Ko-soto gari</i>	Kis külső horog

小外掛	<i>Ko-soto gake</i>	Kis külső ledöntés
大外刈	<i>Ō-soto gari</i>	Külső kaszálódobás / nagy külső horog
大外落	<i>Ō-soto otoshi</i>	Külső gáncs / nagy külső ledöntés
俵返	<i>Tawara gaeshi</i>	Zsákdobás
浮技	<i>Uki waza</i>	Hullámlerántás
横落	<i>Yoko otoshi</i>	Hullámdobás állva / hullámlerántás oldalra
横掛	<i>Yoko gake</i>	Bokalerántás/bokaledöntés

VI. melléklet

Ekvivalensként szolgáló helytelen technikai fordítások

Kanji	Rōmaji	Fordítás
背負投	<i>Seoi nage</i>	Válldobás
一本背負投	<i>Ippon seoi nage</i>	Válldobás karhúzással / egykaros válldobás
背負落	<i>Seoi otoshi</i>	Válldobás térdelve / támasztott válldobás
浮落	<i>Uki otoshi</i>	Hullámdobás / hullámdobás térdelve
掬投	<i>Sukui nage</i>	Oldalsó páros lábfelrántás
釣込腰	<i>Tsurikomi goshi</i>	Süllyesztett csípődobás
袖釣込腰	<i>Sode tsurikomi goshi</i>	Süllyesztett csípődobás kabátujjfogással
釣腰	<i>Tsuri goshi</i>	Csípődobás övfogással
跳腰	<i>Hane goshi</i>	Lábtámaszos csípődobás
出足払	<i>De ashi barai</i>	Bokadobás előre/keresztlépésre
送足払	<i>Okuri ashi barai</i>	Bokadobás utánlépéssel
大外車	<i>Ō-soto guruma</i>	Nagy külső horog két lábra
隅返	<i>Sumi gaeshi</i>	Lábszárdobás/lábszárátforgatás
谷落	<i>Tani otoshi</i>	Külső horogledöntés
横分	<i>Yoko wakare</i>	Külső comblerántás
外巻込	<i>Soto makikomi</i>	Külső kardobás vetődéssel
内巻込	<i>Uchi makikomi</i>	Belső kardobás vetődéssel
跳巻込	<i>Hane makikomi</i>	Lábtámaszos csípődobás vetődéssel
大外巻込	<i>Ō-soto makikomi</i>	Nagy külső vetődéses horogdobás

蟹挟	<i>Kani basami</i>	Olló ráugrás
上四方固	<i>Kami shihō gatame</i>	Fej felőli leszorítás
崩上四方固	<i>Kuzure kami shihō gatame</i>	Fej felőli leszorítás nyakfogással
縦四方固	<i>Tate shihō gatame</i>	Lovaglő leszorítás/leszorítás lovaglólülésből
浮固	<i>Uki gatame</i>	Leszorítás mellen / térdrögzítéses leszorítás
並十字絞	<i>Nami jūji jime</i>	Hagyományos keresztfojtás
片十字絞	<i>Kata jūji jime</i>	Vegyes keresztfojtás
袖車絞	<i>Sode guruma jime</i>	Támasztott hurok
突込絞	<i>Tsukkomi jime</i>	Támasztó fojtás
腕絡	<i>Ude garami</i>	Ellenoldalú felsőkulcs/karkulcs
腕挫十字固	<i>Ude hishigi jūji gatame</i>	Karfeszítés befogó lábon át
足絡	<i>Ashi garami</i>	Lábkulcs

VII. melléklet

Reálián alapuló technikai fordítások

Kanji	Rōmaji	Fordítás
巴投	<i>Tomoe nage</i>	Fejen átdobás
河津掛	<i>Kawazu gake</i>	Lábkulccsal (lábfonással) végrehajtott dobás
袈裟固	<i>Kesa gatame</i>	Rézsütös leszorítás
崩袈裟固	<i>Kuzure kesa gatame</i>	Variált rézsütös leszorítás
後袈裟固	<i>Ushiro kesa gatame</i>	Hátsó rézsütös leszorítás

VIII. melléklet

Fordítás nélküli technikák

Kanji	Rōmaji
帯取返	<i>Obitori gaeshi</i>
内股透	<i>Uchi mata sukashi</i>
小内返	<i>Ko-uchi gaeshi</i>
大内返	<i>Ō-uchi gaeshi</i>

大外返	<i>Ō-soto gaeshi</i>
内股返	<i>Uchi mata gaeshi</i>
跳腰返	<i>Hane goshi gaeshi</i>
払腰返	<i>Harai goshi gaeshi</i>
抱分	<i>Daki wakare</i>
払巻込	<i>Harai makikomi</i>
内股巻込	<i>Uchi mata makikomi</i>
腕挫手固	<i>Ude hishigi te gatame</i>
腕挫三角固	<i>Ude hishigi sankaku gatame</i>